

СЛОВО ПРОСВІТИ

ГАЗЕТА ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА» ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ЧЕРВЕНЬ, Ч. 6 (48) 1998 РОКУ

Прем'єра рубрики

З часів літописних і до часів нинішніх, з давньої доби легендарної держави Київської й до сучасних днів держави України в нашому рідному краї було закладено, засновано, розбудовано понад тисячу міст і містечок. Неоднаковою їх несхожою ставала з плином віків їхня доля: одні з них, стоячи на зліті повноводних річок чи перехресті широких уторованих шляхів, перетворювалися на багатолюдні й заможні столиці та поліси; інші ж, опинившись у глушині, в оточенні пр., боліт чи лісів, до того ж іще не раз постраждавши від кривавих воєнних пожеж, які, на жаль, так часто обпалювали нашу стражданну землю, поступово занепадали, перетворювалися на малі, незначні містечка, а подекуди й на прості села... Але кожна з цих міських осель, незважаючи на всі драматичні й трагічні повороти своєї долі, зберігала основне -- пам'ять про своє величне минуле, про дні свого високого злету над світом, своєї часом призабутої, але все ж таки безсмертної слави... І яка б недоля не захмарювала українське небо, які б чорні дні не огортали цю славу пеленою забуття, вона воскресала знов і знов, пробуджуючи запальний дух у людських серцях...

Невтомно вимережували чисті поля хартій пера сивих літописців. Перечитаймо потемнілі од віків сторінки їхніх творінь -- і згадаймо, яка велична, навіть почесна історія судилася скромним нині провінційним містечкам! Згадаймо, що Любеч -- невелике нині селище на Чернігівщині -- відомий іще з договору Олега Вітшого з Візантією, що звичайнісінські полтавські села Снітин, Лук'я, Горішин, Жовнине були надійним ланцюгом укріплених городищ, який віддано захищав у XII ст. Переяславську землю від постійних половецьких нападів, а невеликі галицькі міста Белз, Буськ, Теребовля, Збараж -- столицями княжих уділів, що в Олешках та Білгороді-Дністровському -- нинішніх районних центрах -- ще в X ст. напинали вітрила княжі лоді...

Змінювалися часи. І вже схилялися над аркушами книг не ченць-літописці, а магістратські писарі та ратмани. Дбайливо охороняла міські привілеї на право самоврядності ратушна варта. З їхніх сувоїв та аркушів дізнаємося, часом із подивом та захопленням, про долю містечка Потелича, що стало ще з XV ст. справжньою гончарською столицею Галичини, або Чуднова, де жменька воянів зуміла вистояти в сутичці з великим загоном татарських нападників, чи Вербовця, що, мов суворий лицар-оборонець, став посеред сумнозвісного Чорного шляху на перепоні ворогам...

Пролунали в повітрі свист козацьких шабель і гарматні постріли, прокотився над Україною волелюбний клич гетьманів -- і підхопили його новонароджені та новорозбудовані міста. Сотенні правління та канцелярії з'явилися в Баришівці та Седневі, в Іркліеві та Носівці, в Чорнухах та Кобижчі. Виростили на місці запорозьких зимівників Новомиргород і Олександрія, Вознесенськ і Оріхів... Гордо пробриніли на весь світ імена гетьманських столиць -- Чигирина, Гадяча, Батуриня, Глухова...

А скільки визначних талантів подарували Україні її малі міста! Згадаймо тут і Григорія Сковороду -- уродженця сотенного містечка Чорнух, і Пантелеймона Куліша, що вперше побачив світ у містечку Глухівського повіту Воронежі, і письменника Осипа Маковея -- вихідця з провінційного галицького повітового міста Яворова, і трьох братів Зерових -- поетів Миколу та Михайла і ботаніка Дмитра, чиєю батьківщиною було скромне полтавське місто Зіньків, і художника Якова Потрака, що, наївно, ніколи не забував рідне підколовийське містечко Гвіздець, і геніального кінорежисера та майстра слова Олександра Довженка,

-- щоб виховати в собі справжній, а не хвилинний, кон'юнктурний патріотизм?

Тож, щоб допомогти нашим читачам перейнятися цим шляхетним духом, відчути справжню любов до своєї малі, і великої батьківщини, ще раз пережити водночас величні й суворі події минулого, наша газета започатковує нову рубрику «Малі міста України». Щоразу в цій рубриці публікуватимуться невеликі популярні нариси з історії малих українських міст і містечок, зокрема й тих, що з часом, зазнавши занепаду, перетворилися на села. Читачі дізнаються про багату народну фантазію легенд і переказі, що побутивали чи не в кожному з таких міст, про найяскравіші події та пригоди, що потрапили на присвячені цим містам сторінки літописів і хронік, про життя видатних державних і культурних діячів, що були уродженцями цих осель. За свою тематикою рубрика охоплюватиме всі регіони нашої держави -- від Прикарпаття до Донбасу, від Полісся до Причорномор'я.

Як відомо, за давніх часів усі міста мали символічну відзнаку свого самоврядного статусу -- герб. Символіка кожного міського герба робила його неповторним, перетворювала на справжній, за словами визначного українського вченого-гербознавця Віктора Драчука, «паспорт міста». Через те в кожному нарисі про місто чи містечко обов'язково наводитимуться дані про його старожитній герб, реконструюватиметься його зображення. Ілюструватиметься рубрикай світлинами краєвидів міст та їхніх найвизначніших споруд.

Закінчити розповідь про нашу нову рубрику «Малі міста України» мені хотілося б рядками сонету, присвяченого нашим славним українським містам:

Малі й великі, давні й молоді,
Над роздоріжжями вони постали,
Щоб не згубили в полі, не проспали
Онукі славу світову дідів.

Мов варто ві, недремні у біді,
Напасницькій розгнузданій навалі
Не раз вони шляхи перетинали,
А тих гостей, що по землі й воді

До них гостинці з миром простеляють, --
Тих хлібом -- не мечем -- вони вітають, --
Гуде над брамами вроцістий дзвін...

Тож пригадай минуле, відгукинися,
Рукою друга лагідно торкнися
Тих гордих веж та міцнотіліх стін!

Володимир ПАНЧЕНКО,
асpirant кафедри архівознавства Київського
університету ім. Т. Шевченка

чи дитинство минало на околиці Сосниці -- колишнього сотенного містечка Чернігівського козацького полку...

Кажуть, що справжня любов людини до свого рідного краю, до рідного слова, звичаїв, моралі починається з любові до малої батьківщини -- рідного міста, містечка, села. А скільки в Україні є таких невеличкіх, але гордих і величних духом осель, історія яких невід'ємна від історії всього нашого народу! І мимоволі замислюєшся: якби наші співвітчизники частіше зверталися до історії своєї малої батьківщини -- рідних міст і сіл, то, може б, народ наш швидше підвісив з колін несвідомості, відчув нахнення до самовіданої роботи для щастя України, згадав про наших батьків, про те, «ким, за що закупі» (за словами Тараса Шевченка) були вони в рабській кайдані,

ЗАТРАДА ЖАЦОЖАЛЬНОГО ВІДРОДЖЕННЯ

«ПРОСВІТА» ІВАНО-ФРАНКІВЩИНИ: МИНУЛЕ І СЬОГОДЕННЯ

Від часу створення в грудні 1868 р. «Просвіти»-матері та за останні дев'ять років діяльності відродженого Товариства на теренах Прикарпаття «Просвіта» завжди стояла на засадах виховання української нації та кою, яка здатна була б відродити і відбудувати для себе і для наших нащадків Українську Национальну Державу. «Просвіта» була і залишається духовною «скарбницею», джерелом національного духу, оберегом інтересів українського народу.

Уже минув 121 рік, як у колишньому Станіславі (тепер обласному центрі Івано-Франківську) було засновано філію культурно-громадського товариства. Ініціатором її заснування був професор Євген Желехівський. У перші місяці своєї подвижницької діяльності товариство нарахувало майже 100 членів. Згодом філії «Просвіти» виникли в Коломиї, Рогатині, Калуші, Городенці, Бурштині, Надвірній, Тисмениці, Солотвині, Снятині, Делятині... Через свої філії, читальні, драмгуртки, хори, лекції, численні друковані видання із серії «Учітесь, брати мої», «Національна бібліотека», «Самоосвіта», календарі «Просвіти» ширилися знаннями серед народу, організовувалися ювілеї, фестини, свята. Та з приходом у 1939 р. більшовиків Товариство «Просвіта» разом з іншими було ліквідовано, а його активні члени заарештовані.

Минули десятиліття, відродилося Товариство. Нині Івано-Франківське обласне об'єднання ВУТ «Просвіта» імені Тараса Шевченка нараховує 27 тисяч членів, понад тисячу осередків, маємо 19 районських об'єднань. За сухими цифрами статистики — повсякденна копітка праця, чітка організаційно- масова та методична робота як штатних працівників, так і численних активістів-просвітян.

На виконання резолюції V з'їзду ВУТ «Просвіта» імені Тараса Шевченка, державної комплексної програми «Українська мова», Постанови Кабінету Міністрів від 8 вересня 1997 р. «Про затвердження Комплексних заходів щодо всебічного розвитку і функціонування української мови» ми розробили цілу низку програм. В першу чергу працюємо над реалізацією комплексної програми «Українська мова». Працюємо і над програмами «Таланти нації», «Національні Доми «Просвіти», «Просвітницька діяльність у Збройних силах України». Докладно

розповісти про них у цій статті не маю можливості, тому обмежуюся кількома штрихами. Так, при обласному Народному Домі «Просвіта» успішно діє школа вокального мистецтва «Клубу обдарованих дітей». За короткий час кілька вихованців стали призерами міжнародних та всеукраїнських фестивалів. Понад 400 хлопчиків і дівчаток відвідують школу сучасного спортивного бального танцю. Юні танцюристи неодноразово ставали переможцями на конкурсах в Одесі, Кракові, Львові, Чернівцях. Зауважу, що кожного року тільки обласним Народним Домом «Просвіта» проводиться до п'ятисот різноманітних заходів. Наші Народні Доми стали справжніми центрами культурно-просвітницької роботи, виховання християнської моралі, національної духовності, відзначення державних свят, роковин «Просвіти»-матері, вшанування видатних державних та громадських діячів, письменників, учених.

Говорячи про діяльність Народних Домів, не можу не згадати і про подвижницьку роботу самодіяльної чоловічої капели «Червона калина» під керівництвом В. Турянина. Уже десять років цей колектив дарує слухачам багатьох міст і сіл України українські народні, стрілецькі, повстанські пісні. Пісенні маршрути «Червоної калини» з Івано-Франківська давно пролягли до Києва, Миколаєва, Херсона, Нікополя, Запоріжжя та інших міст нашої держави. Цей та кілька інших колективів свого часу успішно презентували не тільки українське, але й мистецтво етнічних груп Прикарпатського краю на фольклорному фестивалі в Німеччині. Цікавим є той факт, що вже шість хорових колективів «Просвіти» удостоєні звання «народний».

Постійно в полі зору Товариства просвітницька діяльність у Збройних силах України. Зокрема, у військових частинах Івано-Франківського гарнізону та у прикордонних військах, що дислокуються на території області, «Просвіта» організує курси з вивчення української мови. Для світлиць військових частин передаємо літературу, допомагаємо в передплаті періодичних видань, надаємо шефську допомогу Військово-Морським силам України та вихованцям військово-спортивного ліцею, який діє в селищі Богородчани.

Багатолітня історія «Просвіти» свідчить, що і в минулому, і тепер велику роль у

формуванні національної свідомості відіграє слово, засоби масової інформації. Зокрема, обласне об'єднання регулярно видає газету «Новий час», бюллетень «Просвіти», девіз якого «Нація — понад усе, держава — понад партії!». Зусиллями «Просвіти» видано чимало книжок. Серед них: «Історія України для дітей» А. Лотоцького, «Українське родинознавство» М. Стельмаховича, «Освіта і «Просвіта» М. Попадока, «Станіслав — столиця ЗУНР» П. Арсенича та чимало інших.

Окремо хочу сказати про таке унікальне видання, як всеукраїнський культурно-мистецький етнографічний журнал «Писанка», який ось уже сьомий рік видає Верховинське районсько-об'єднання ТУМ «Просвіта» імені Тараса Шевченка «Гомін Карпат». Редактор «Писанки» активіст Товариства, журналіст Василь Нагрняк. Основним завданням часопису є відродження культурно-мистецьких цінностей, ужитково-декоративного мистецтва, набутків матеріальної і духовної культури України і зокрема Гуцульщини.

Понад двадцять активістів Товариства, відомих на Прикарпатті істориків, краєзнавців, літераторів, педагогів, стали лауреатами премії Маріїки Підгрянки, яку «Просвіта» присуджує за вагомий внесок до національної духовної скарбниці в галузі філології, фольклору і етнографії та мистецтва. Серед лауреантів такі відомі в краї люди, як заслужений працівник культури України Петро Арсенич, професор Прикарпатського університету імені Василя Стефаника Володимир Полєк, поет Богдан Радиш, хоровий колектив «Берегиня» (художній керівник Дарія Циганкова), юна художниця Тетяна Пасічник та інші.

Тепер ми готовімося їдно зустріти й відзначити 130-у річницю з часу створення «Просвіти»-матері та 10-річчя відродження й діяльності обласного об'єднання ВУТ «Просвіта» імені Тараса Шевченка. До цих дат складено відповідні плани та організаційно-просвітні заходи. Однак такі ювілейні дати завжди спонукають нас глянути в минуле, оцінити сучасне, передбачити майбутнє. Та як би там не було, ми усвідомлюємо, що перед «Просвітою» стоять відповідальні завдання. І найперше — зміцнення наших рядів, перереєстрація членів Товариства. Ну і звичайно, дбати про почуття національної

єдності. Про це свідчать хоча б результати виборів до Верховної Ради України. А попереду в нас є ще одні вибори — Президента України. Переконаний, що для роз'яснення доповідей і виступів Президента потрібні агіатори, які повинні піти до людей зі словами правди. Але ім треба дати в руки опрацьований матеріал. Думаю, що «Просвіта» у змозі організувати відповідну школу патротів-агіаторів. Але все упирається в кошти. Ми ж до такої роботи готові. Ми — велика політична сила.

У сутужній для держави час не слід надмірно відзначати ювілеї, але хід історії, хронологія віків не зупиняє...

Наближається відзначення 1100-річчя з часу заснування Галича, і просвітнія Прикарпаття належно вшановують цю історичну дату.

На початку цієї розповіді я називав кілька програм, над якими працює наше об'єднання. Та на завершення хочу позначити ще з однією — з програмою «Агросад». Її початок сягає 1908 р., коли «Просвіта» відкупила в митрополита Андрея Шептицького кілька десятків гектарів землі та будинок. Тоді ж у селі Милуванні Тисменицького району було відкрито першу на теренах Прикарпатського краю господарсько-садівницьку школу «Просвіти». Щороку тут вирощували тисячі саджанців плодових дерев, мали зразковий город, пасіку...

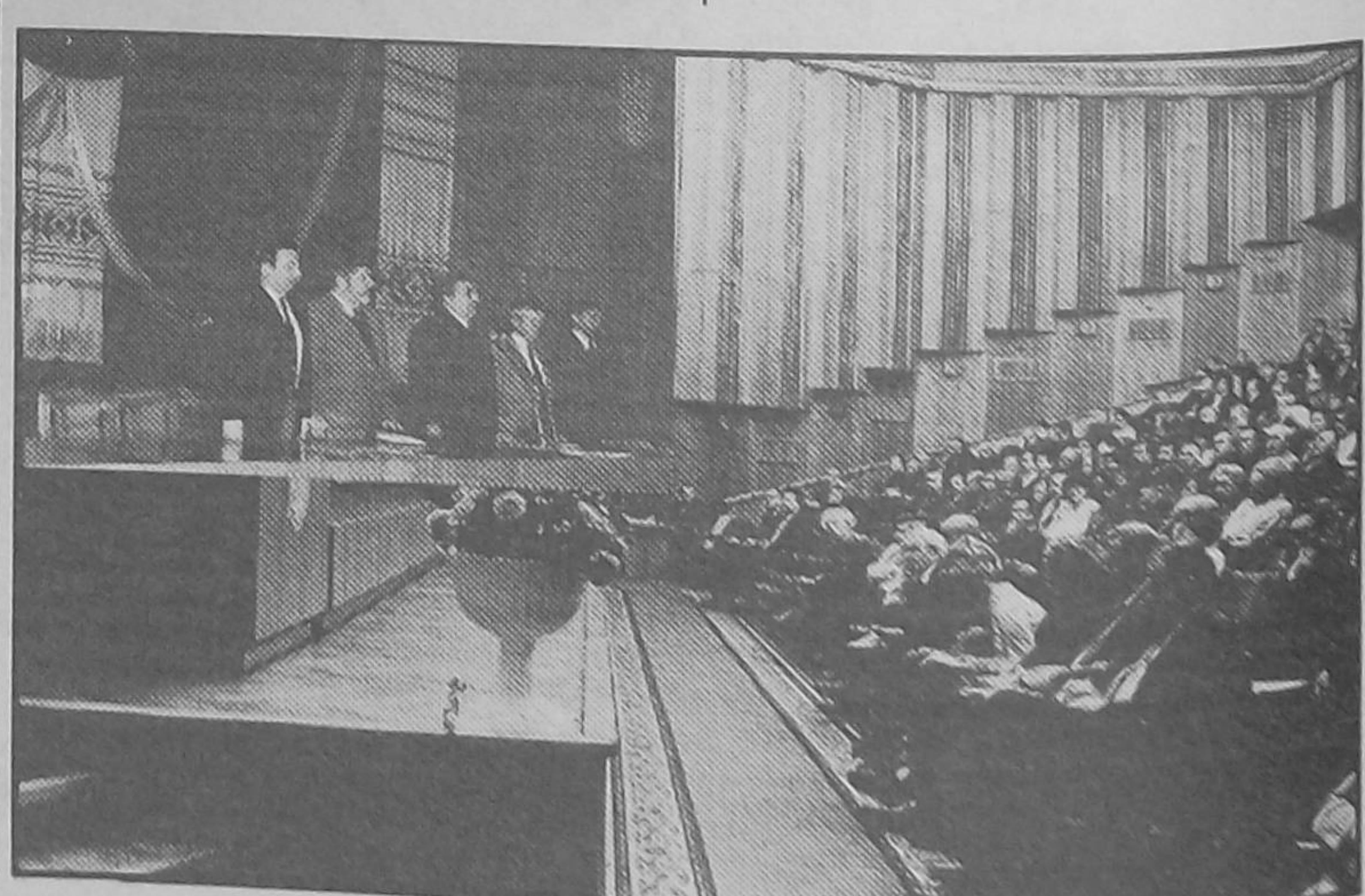
У школі вчилися газдувати селянські діти. Та з приходом у 1939 р. «візволителів» вона припинила своє існування. Багато разів ставилося питання про повернення землі Товариству, але вимоги ще залишилися без відповідей. І тільки цьогорічно весни просвітні області нарешті одержали перших десять гектарів ріллі. Спонсори виділили трактор, автомобіль, деякий реманент. Ранньою весною посіяли зернові, заклали шкілку... Через гони літ, як і просвітні 20-30-х рр., ми почали займатися вирощуванням саджанців яблунь, груш, сливи...

Цікаво, що в селі ще й досі проживають старенькі вихованці садівничої школи.

Колись «Просвіта» вчила їх, а тепер вони порадою і добрым словом подають руку допомоги відновленій «Просвіті» — варті національного відродження.

Степан ШУЛЕПА,
голова Івано-Франківського обласного
об'єднання ВУТ «Просвіта»
ім. Тараса Шевченка

На світлинах — фрагменти
діяльності Івано-Франківської
«Просвіти».

БОГ І УКРАЇНА!

Видатний український вчений, педагог і психолог світового рівня Григорій Ващенко народився 1878 р. в селі Богданівці Прилуцького району Чернігівської області. Помер 1967 р. в Мюнхені (Німеччина). В основі системи освіти і виховання Г. Ващенка лежить гасло «Бог і Україна», тобто -- християнська мораль та патріотизм, любов до Батьківщини.

З червня ц. р. у Чернігові, заходами обласних організацій Всеукраїнського педагогічного товариства імені Г. Ващенка, Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Т. Шевченка, Союзу українок, Всеукраїнської ліги українських жінок, обласного управління освіти відбулася науково-практична конференція «Педагогічно-виховна спадщина Григорія Ващенка та її значення в духовному і національному відродженні України».

У роботі конференції взяли участь голова Всеукраїнського педагогічного товариства імені Г. Ващенка, професор, доктор філологічних наук Анатолій Погрібний, директор Інституту українознавства, професор, доктор філологічних наук Петро Кононенко, відповідальний секретар Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Т. Шевченка Микола Нестерчук, професори, доктори педагогічних наук Іван Зайченко та Анатолій Алексюк, заслужені вчителі України Ольга Гребінська та Галина Сазоненко, голова Чернігівського відділу Союзу українок Раїса Решетнюк, письменниця, член центрального правління «Просвіти» Катерина Мотрич.

Детальніший звіт про роботу конференції читайте в одному з найближчих чисел «СП».

Микола ЛИТВИН

В КІРОВОГРАДІ – КОНТРНАСТУП ЗРОСІЙЩЕННЯ. ЯК ДІЯТИ?

...У червні 1989 р. у приміщенні редакції газети «Кіровоградська правда» зібралася ініціативна група у складі науковців Кіровоградського педагогічного інституту (нині Державний педагогічний університет ім. В. Винниченка) -- Г. Ключека, В. Панченка, А. Кученка, І. Круті; педагогів -- В. Каюкова, В. Громового, журналістів -- Б. Куманського, В. Погрібного; членів Спілки письменників України -- В. Кобзаря, В. Бондаря, П. Селецького, яка вирішила створити обласну організацію Товариства української мови ім. Т. Шевченка і в основу її діяльності покласти роботу щодо впровадження в життя Закону про мову.

Невдовзі таку організацію було створено. Першим її головою став професор, доктор педагогічних наук Г. Ключек.

Під керівництвом новообраниого правління ТУМу в області розпочалася пропаганда Закону про мови і було розроблено конкретні заходи на його виконання. Зокрема, в обласному центрі було організовано курси з вивчення української мови як державної на заводах і фабриках, в управлінських установах та військових частинах. Цю роботу координувала член правління обласного ТУМу А. Зінов'єва. До читання лекцій, проведення тематичних уроків залучили кращих учителів-словесників, викладачів вищих закладів, членів Спілки письменників.

На сторінках обласної періодики почали з'являтися статті, в яких порушувалися питання, пов'язані зі становленням Закону про мову.

Товариство звернуло увагу на функціонування української мови у школах Кіровоградщини, зокрема у Світловодську, Олександрії, Знам'янці, Гайвороні. Г. Ключек і В. Панченко порушили питання перед обласною працівниками відкриття в Кіровограді української національної школи. З 1 вересня 1990 р. така школа почала діяти, її директором

став відповідальний секретар ТУМу В. Каюков. Школа нагромадила значний досвід патріотичного виховання учнів на героїчних традиціях українського народу, на засадах української етнопедагогіки в цілому і козацької педагогіки зокрема. В школі відкрито музеї Т. Шевченка і М. Смоленського, літературні світи I. Карпенка-Карого і В. Винниченка, кімнати історії українського війська і запорозького козацтва, історії української діаспори й історії українського одягу імені Олекси Воропая, кімнату казків імені В. Сухомлинського й козацьку світилью, портретні галереї «Світочі української духовності», «Історичні діячі України-Русі», кабінети краєзнавства й української етнопедагогіки. Як українські національні почали функціонувати в обласному центрі школи № 1, 3, 14, 15, 23, 33.

З ініціативи літературознавця В. Панченка та педагога В. Громового в Кіровограді було відкрито українську школу-гімназію ім. Т. Шевченка. Віктор Громовий, один з ініціаторів створення нового типу школи, її і очолив. На базі цього навчального закладу проведено кілька міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій. Досвід роботи педагогічного колективу став широко відомим в Україні та за її межами.

У Кіровоградському обласному інституті підвищення кваліфікації учителів було створено кафедру українознавства, яку нині очолює О. Махно. Створенням такої кафедри інститут підкреслив свій намір внести конкретний вклад у виконання Закону про мову.

Уперше в Україні серед вузів технічного профілю кафедру українознавства було створено в Кіровоградському інституті сільськогосподарського машинобудування. Її очолила активістка ТУМ професор Світлана Григорівна Барбаш. Спільно з Інститутом українознавства Кіївського державного університету ім. Т. Шевченка і кафедрою українознавства КІСМУ в Кіровограді було проведено Всеукраїнську науково-практичну конференцію, присвячену ролі українознавства як методологічної основи відродження української духовності.

4 січня 1992 р. в актовому залі Кіровоградського педагогічного інституту відбулася обласна конференція ТУМу, на якій ТУМу реорганізовано у Всеукраїнське товариство «Просвіта» ім. Т. Шевченка. Головою обласної «Просвіти» обрали декана факультету іноземних мов педінституту, кандидата філологічних наук В. Бабича, відповідальним секретарем -- робітника А. Будуна. Новообраний керівники звернули увагу на функціонування української мови на промислових підприємствах, у тролейбусному управлінні. В цей період активно працювали голова Кіровоградської міської «Просвіти», інженер заводу «Аркуш» В. Волдинер. Частіше зазувала українська мова в міському транспорті, на залізничному вокзалі.

В Олександрії значну роботу щодо упровадження Закону про мову проводив Г. Моглей, у Світловодську -- П. Ткачук, Т. Шмаргун, у Знам'янці -- А. Загравенко, у Новомиргородському районі -- М. Суржок, М. Стоян, у Маловисківському -- Н. Губік.

У березні 1992 р. відбулася обласна науково-практична конференція з проблем функціонування української мови.

З квітня 1994 р. обласну організацію Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Т. Шевченка очолив член Спілки письменників України, доцент Кіровоградського педагогічного інституту ім. В. Винниченка, кандидат філологічних наук Володимир Панченко. Відповідальним секретарем було обрано педагога Людмилу Куньову. З їхньою ініціативи проведено науково-практичну конференцію на тему «Закон

про мови: здобутки і проблеми», яка мала широкий розголос.

Свою роботу просвітняни почали проводити спільно із комісіями Кіровоградської обласної та Кіровоградської міської рад народних депутатів з контролю за виконанням Закону «Про мови». Серед населення області почала формуватися думка, що без духовної основи не може існувати держава.

Слід сказати, що кілька років на базі обласної бібліотеки ім. Д. Чижевського працював клуб «Перевесло», яким керував В. Панченко. Цей клуб об'єднував еліту міста. Назвемо також клуб «Надія», який працював на базі Будинку вчителя і об'єднував активістів Кіровоградської Асоціації вчителів української мови і літератури. На засідання цього клубу запрошувалися учні загальноосвітніх шкіл обласного центру, студенти місцевих вузів. Разом з учителями вони пізнавали красу української мови, осмислювали сутність українського патріотизму.

Було започатковано щорічний міський фестиваль української пісні «Степове джерело». На телебаченні активно в телевізорі з передачами українознавчої тематики виступає С. Барабаш, на радіо — Ю. Крут.

У 1997 р. обласну організацію «Просвіти» очолив депутат Верховної Ради України В. Альошин. Відповідальним секретарем і далі працює Л. Куньова.

Від нинішніх керівників обласної «Просвіти» слід чекати предметної роботи, зокрема необхідно переглянути комплекс організаційних, науково-методичних заходів на розширення мережі шкіл і дитячих закладів з українською мовою навчання, докорінного поліпшення рівня викладання української мови та літератури в навчальних закладах усіх типів, використання української мови державними службовцями усіх рівнів, розширення сфери її використання в усіх ланках суспільного життя.

Осередки «Просвіти» могли б допомогти суспільству подолати важкі наслідки, які мають в результаті тотального зросійщення нашого народу. Проте вони не скрізь діють, а якщо й діють, то не мають належної матеріальної бази і підтримки з боку влади.

«Молода Просвіта» діє у Кіровоградському педагогічному університеті ім. В. Винниченка в школі № 21.

Хочеться, аби керівники обласної організації звернули увагу на роботу первинних осередків «Просвіти», допомагали їм методичною літературою, координували роботу цих осередків, зачучаючи до акції «Передаймо нащадкам наш скарб — рідну мову».

Як і в усій Україні, після короткочасних спроб відродження української мови в області почався контрнаступ подальшого зросійщення українців. Радіо й телебачення заповнили російськомовні канали. У книгарнях переважає примітивна російськомовна псевдоЛітература. Не злічити російських гастролерів, які простують в нашу дереву з мистецтвом на зразок: «Ветер в харю, а я шарю».

Російськомовними залишаються українське військо, міліція, національна гвардія.

Міста Кіровоградщини ряблють рекламою, виконаною іноземними мовами. Пасивність влади у мовному питанні сприяє активізації імперських антиукраїнських сил. Потрібні нові зусилля всіх патріотів України, щоб повернути народові його духовність, голосом якої є українська мова!

Василь КАЮКОВ,
член правління обласної організації
Всеукраїнського товариства
«Просвіта» ім. Т. Шевченка,
заслужений учитель України,
кандидат педагогічних наук

ВИБОРЧА КОНФЕРЕНЦІЯ В РІВНОМУ

24 травня ц. р. відбулася виборча конференція Рівненського обласного об'єднання Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Т. Шевченка.

Відповідно до ухвали ради обласного об'єднання від 17.05.98 р. на конференцію обрано 123 делегатів. Прибуло 114 делегатів від усіх районних та міських об'єднань. У конференції взяли участь народні депутати України, депутати місцевих рад.

Відкрив конференцію почесний голова Рівненської обласної «Просвіти» професор Борис Степанишин, він зокрема наголосив на посиленні національно-просвітницької роботи. З інформацією про підсумки роботи сесії Головної Ради, що відбулася 8 травня, та активизацію національно-просвітницької роботи у зв'язку з відзначенням 130-річчя «Просвіти» виступив відповідальний секретар Всеукраїнського товариства «Просвіта» Микола Нестерчук.

Акцентовано увагу делегатів на важливості просвітницької роботи серед населення у зв'язку наступними виборами Президента України, враховуючи результати останніх виборів до парламенту, де через відсутність згуртованості не було досягнуто успіху. Ідея єдності нагальна, «Просвіта» бере на себе об'єднавчу функцію. Необхідно все робити, щоб українство об'єднати навколо національно-державницької платформи, аби антиукраїнські сили не загальмували хід історії.

Сьогодні, як ніколи, назріла потреба

Микола НЕСТЕРЧУК,
відповідальний секретар
Всеукраїнського
товариства «Просвіта»

Нам пишуть

П. МОВЧАНУ,
Голові «Просвіти», народному депутатові
України

Копія: Міністрові транспорту України

Високоповажний добродіо!

Чи можна просити Вас вжити заходів у такій справі: нещодавно на українській залізниці з'явилися нові бланки проїзних квитків, на них позначено «Укрзалізниця», але весь текст написано недержавною (російською) мовою. Одного разу мені трапився квиток, де над написом «Укрзалізниця» було зображення герба України, в інших -- якісні цифри (22?). Долучаю декілька таких квитків.

Чи можна зробити запит Міністрові транспорту, хто в нього вирішує питання про взірці нових проїзних документів України? Чи це чужинці, які досі керуються валиуським указом, відкрито ненавидять і не визнають нашу мову, чи це доморощені манкути, виковані на найпріоритетніших зразках шовиністично-інтернаціональної пропаганди? Чому за кошти українського народу хтось друкує неначе нові, а насправді старі за формою зросійщені формуляри державних документів? Адже якраз шляхом запровадження на місцях українських різних російськомовних формуллярів і документів провадилося з 30-х років насильне витиснення української мови, здійснювалася державна політика русифікації. То чому цю ж політику нахабно продовжують якісні чиновники Укрзалізниці у 1998 році в Українській державі? Хто затверджував цю форму в Міністерстві? Чи не слід п. Міністрові вибачитися перед пасажирами за допущене його підлеглими неподобство, грубе порушення Закону про мови, Конституції України, нехтування правами людини -- українцям у своїй державі мати документи своєю мовою, повідомити про покарання винних і запровадження на Укрзалізниці українських форм квитків та інших документів. А вже надруковані форми, може, тимчасово використовувати на міжнародних потягах в державі колишнього СРСР, хоч це також не зовсім коректно.

Ярослав ГАНІТКЕВИЧ
м. Львів

А СУДДІ ХТО?

Харківське обласне відділення Конгресу української інтелігенції провело прес-конференцію на тему «Виконання судами Постанови № 9 Пленуму Верховного Суду від 1 листопада 1996 року «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя».

Представники інтелігенції в судовій справі про скасування рішення Харківської міської ради від 25 грудня 1996 р., котре надавало практично державного статусу російській мові, розповіли про те, що судді Київського району Л. Золотарьова, Є. Зуб, В. Плетньов, судді Харківського обласного суду Н. Міненкова, С. Коровін, В. Цвірюк ігнорують Постанову Пленуму Верховного Суду від 1 листопада 1996 р. Судді повинні рахуватися з положенням: «...Конституція України, -- як зазначено в ст. 8, -- має найвищу юридичну силу, а її норми є нормами прямої дії при розгляді конкретних справ, суди при розгляді конкретних справ мають оцінювати зміст будь-якого закону чи іншого нормативно-правового акту з погляду його відповідності Конституції і в усіх необхідних випадках застосовувати Конституцію як акт прямої дії. Судові дії мають ґрунтуватися на Конституції, а також на чинному законодавстві, яке не суперечить їм».

Тільки через ігнорування суддями Конституції України вже понад 470 днів (від 23 січня 1997 р.) є чинним неконституційне рішення Харківської міської ради від 25.12.96 на території м. Харкова. Це рішення міської ради ображає національну гідність етнічної більшості населення Харкова --

українців, притічує національний дух народу. Навмисна тяганина, до якої вдаються судді при розгляді зазначененої справи, свавілля під час здійснення судочинства змушує Харківське обласне відділення Конгресу української інтелігенції звернутися із заявами до Вищої Ради юстиції, Верховного Суду та Міністерства юстиції України про вирішення питання відповідності займаючим посадам, притягнення до дисциплінарної відповідальності вищезгаданих суддів.

Ухвали Харківського обласного суду від 13 травня 1998 року, якою було скасовано рішення Київського районного суду м. Харкова від 16.02.98 року про визнання неправильним рішення Харківської міської ради від 25.12.1996 року «Про реалізацію положень Конституції України та Закону УРСР «Про мови в Українській РСР», носить не правовий, а яскраво виражений кон'юнктурний характер. Багатьох можновладців не тільки місцевого рівня, а й загальнодержавного позбавляє спокою сама лише думка про необхідність узгодження своєї службової діяльності з положеннями Конституції. Від цього страждають не тільки міжнаціональні відносини в Харківській області, але й спотворюється правосудість усіх громадян, що перешкоджає становленню правової держави України.

В. КОВАЛЕНКО,
заступник голови
Харківського обласного
відділення Конгресу
української інтелігенції

ТЕМАТИКО-СТРУКТУРНИЙ ПЛАН ЕКСПОЗИЦІЙ ВИСТАВКИ «ПРОСВІТИ - 130»

Коротка передісторія виникнення просвітинського руху в Україні.

Виникнення Товариства «Просвіта» як української просвітницької організації.

Діяльність Товариства з 1868 р. до 1905 р.

Форми і методи діяльності Товариства. Видавнича, господарська, просвітницька діяльність.

II.

Товариство «Просвіта» після 1905 р. до 1917 р.

Виникнення «Просвіти» за межами Галичини.

Відображення через фотодокументи.

Висвітлення цього періоду діяльності Товариства.

III.

Діяльність просвітинських Товариств після 1917 р. і до 1939 р.

Видавнича та господарська діяльність.

Зміщення матеріально-технічної бази «Просвіти».

Утилісти та переслідування просвітин.

Шановний наш Президент Леоніде Даниловичу! Ми, група ветеранів війни та праці, патріоти своєї держави України, які брали участь у передвиборчій кампанії до місцевої, обласної та Верховної Ради і мали зустрічі з багатьма виборцями, які висловились за побажання звернутись до Вас з деякими питаннями та порадами.

Ми звернулися з проханням до народного депутата Верховної Ради П. М. Мовчану передати цього листа Вам особисто, оскільки через інші інстанції мало надії на те, що Ви його отримате.

Отже, від імені цих громадян і від себе особисто просимо Вас звернути увагу на ці питання, що мають сьогодні наявні державне значення.

І хай Вас не ображає пряма і відвертість сказаного в цьому листі. Дуже коротко: виходячи з нашого, в середньому 70-річного життєвого досвіду, огляду фактів і подій, вважаємо за необхідне передати думку більшості наших громадян, що за період Вашого перебування на посадах прем'єра та Президента України, важливих зрушень в економічному та політичному відродженні незалежної України майже не відбулося і, мабуть, навпаки.

I, як на наш погляд, це сталося внаслідок Ваших нерішучих дій, -- а можливо, і двояких, -- оскільки головною причиною блокування та гальмування реформ є те, що на керівних посадах від Верховної Ради, Кабінту та інших, аж до сільрад, всюди зостались все ті ж керівники-комуністи.

Тож про які зміни, про які реформи в Україні може йти мова? Навпаки, останнім часом -- і ми це бачимо -- все це керівництво знахабило і веде відверту антидержавну, антиукраїнську політику та пропаганду. Відверто діють всупереч бажанням українського народу, демонстративно знущаються над національною, державною мовою. Бо ніхто з них ні за що не поніс ніякого покарання, бо впевнений, що їх не буде покарано. Бо Ваша позиція -- це позиція попередника Л. М. Кравчука -- буде для всіх добреньким.

Але за Вами держава, за Вами доля України та її багатостражданальної нації, від якої скоро зостануться ріжки та ніжки. Всюди, як і раніше, сидять ті ж самі Боделани, Гусельникові, Гріньові, Ткаченки та інші, що щоденно, єжечасно ставлять палки в колеса незалежності держави. Це відверті вороги незалежності, і вони відверто про це кажуть навіть з трибуни Верховної Ради України. А Ви ім за це що є підписуєте доповнення до Статуту народного депутата про пільги, щоб за всю їх діяльність, крім усього іншого, ще п'ять років після депутатства їх ніхто не міг торкнутися пальцем. Та все інше.

Але Вам як Президенту, як на наш погляд, треба опиратись на патріотів України, на національно-патріотичні сили, мати якийсь берег, а не якусь незрозумілу центрополітику. Але дійсних патріотів, як Головатий, Пинзеник, Омельченко, Щербани та багато інших, Ви або не допускаєте до влади, або виганяєте.

Тому коли сьогодні комуністи знову отримали деякий успіх на виборах і знову будуть рішучіше протидіяти владі, -- питання № 1 на противагу треба поставити кадрову політику, тобто щоб всюди на всіх посадах, аж донизу, були молоді, патріотичні кадри некомуністичних поглядів.

А комуністична партія за всі незчисленні злодійства, особливо в Україні за період Радянської влади, повинна бути заборонена! На це є всі підстави в українського народу.

Друге. Як відомо, за роки Радянської влади Україну перетворили у прохідний двір, бо за таємними хрущово-щербицько-сусловськими зговорами з України у свій час було вимануто кращі молоді сили етнічних українців на БАМ, Уренгой, на ціліну, в Сибір, Далекий Схід та інші краї, а сюди заселили архангельців, перм'яків, уральців та інших, далеко не кращу молодь та пенсіонерів, різних передвижників.

І сьогодні ми маємо в Україні лише росіян понад 13 мільйонів проти 3,7 млн, що були до війни, та ще 100 інших національностей.

Тож і виходить, що той план Сталіна та Політбюро ЦК КПРС запланованої депортації всіх українців з України в «отдалені краї Союза СРСР». Приказ № 0072/42 від 22.06.44 підписаний Г. Жуковим та Л. Беріє, після війни майже здійснений, тільки за другим варіантом, -- тобто через заселення та асиміляцію.

Ось тому сьогодні нас, українців, в Україні майже половина всього населення. А в нашому місті ми вже стали нацменшиною. І сьогодні нас позбавили найсвятішого -- національності в паспортах, зробили нас Іванами без роду й племені, чим юридично стверджена зневага і приниження у своєму домі корінної етнічної нації.

Тож де ми живемо, в себе вдома чи в якісь колонії? Вже всюди не чути рідного слова.

Тому ми наполягаємо, щоб у наших паспортах було вказано національність, зупинити еміграцію в Україну, крім українців, відновити прописку громадян. Це сприятиме стабілізації суспільства, наведенню належної дисципліни і поваги до українських законів.

І на кінець. Зупинити навалу іноземних кіно- і відеофільмів, різних бойовиків та аморальних кінофільмів, які щоденно пропагують насильство і садизм, які сприяють породженню, особливо в молоді, жорстокості і бездуховності. Це вже набуло хахливих розмірів. Люди обурені вкрай.

Тому це потребує негайних рішучих дій і підніме авторитет Президента.

Ветерани війни та праці
В. ГРИНЬКО, Н. ЯРОШ, В. МАСЛО, Ю. ЗАВГОРОДНІЙ,
Е. ГРИНЬКО, О. РОЧІВЕЦЬ, Г. ДЕМЧЕНКО, Д. КОРНІЄНКО, Д. ПОДОЛЯК
м. Селидове Донецької області

VI.
Відродження «Просвіти» 1988 р. до наших днів.

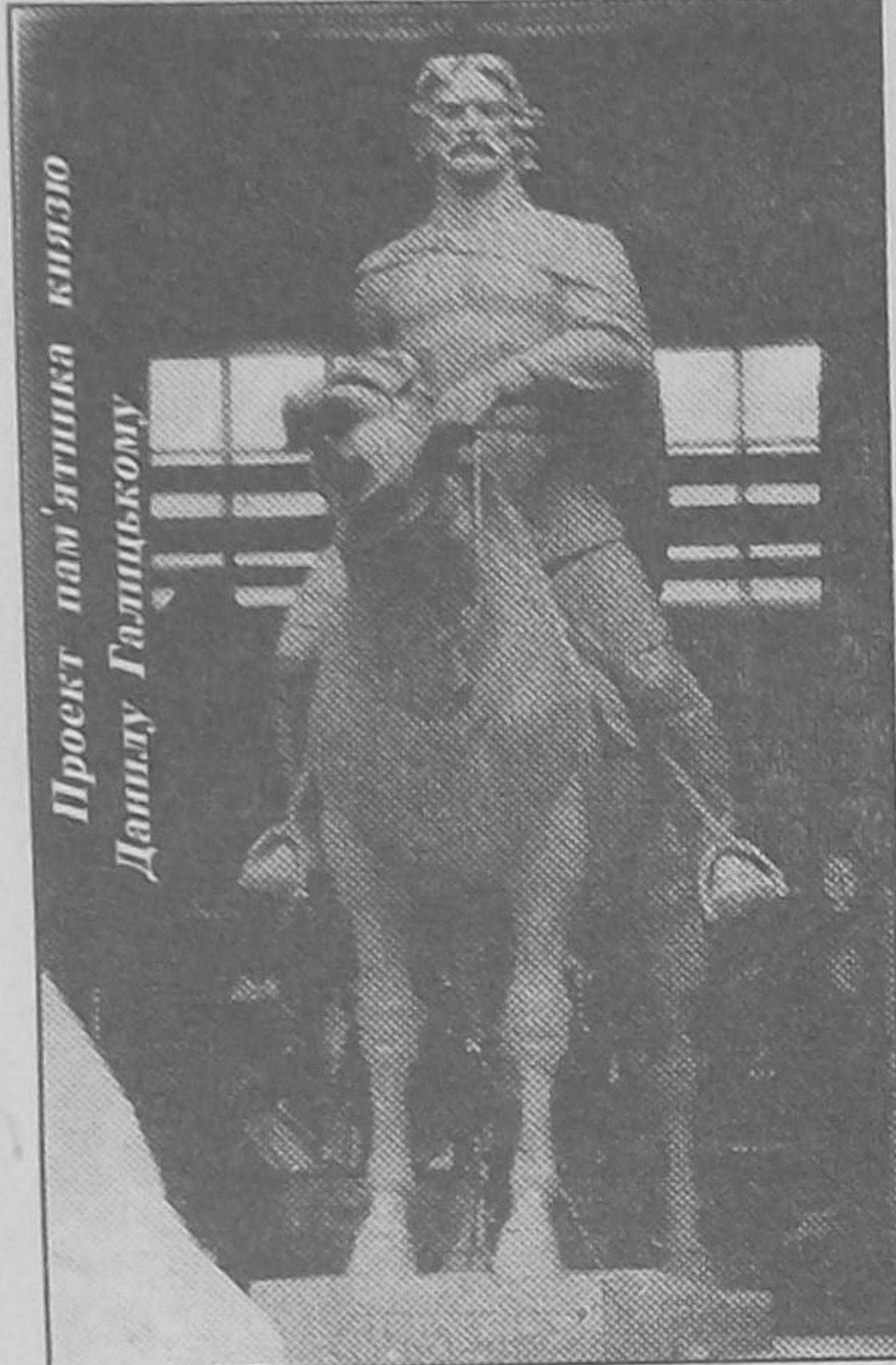
Діяльність «Просвіти» для українського відродження, утвердження української державності (мової, культури).

V.
Товариство «Просвіта» за межами України.

Фотодокументи діяльності осередків «Просвіти» в країнах Америки, Європи, Азії, в Австралії.

Просвітня звертається з проханням до всіх громадян України посприяти у підготовці і проведенні виставки. Якщо у Вас чи ваших знайомих і рідних збереглися фотографії, книги, видані «Просвітою», документи, друковані продукція, просимо надати їх для створення експозиції та публікацій у газеті «Слово Просвіти». Будемо вдячні, якщо Ви відгукнетесь на наше прохання. Телефон редакції 228-01-30.

«ВЕСЕЛКА» НАД КНЯЖИМ ГАЛИЧЕМ

В кінці травня цього року м. Галич й довколишні села відвідали працівники видавництва «Веселка» та майстри писаного і мовленого українського слова, щоб ознайомити галичан з найновішими виданнями «Веселки» й на власні очі побачити, як втілюється в життя державна програма по відродженню княжого Галича, як готується він до свого 1100-річного ювілею.

Наша делегація була велими престижною (аж три лауреати Державної премії ім. Т. Шевченка: Дмитро Білоус, Ярема Гоян, Ніла Крюкова), а тому чекали ми від галичан гарних запитань на теми безробіття інтелігентці, хронічно невиплати зарплати, малорезутативної роботи Президента, парламенту, уряду. Тим більше чекали запитань саме на ці теми, бо знали, що кілька днів тому Галич потряс незвичайним похороном. Старожилник наклав на себе руки, бо його маті не змогла забезпечити іому належних умов для навчання і життя. Та де б ми не виступали і перед якою аудиторією, нас запитували тільки про одне: чому книжковий ринок незалежної України заповнений низькокопіюю продукцією сусідньої держави? Чому з книжкових розкладок Галича майже повністю зникає.

Політичний клуб

ДИСКУСІЯ: ЧИ ПОТРІБНА УКРАЇНСЬКА ПАРТІЯ?

Київські часописи «Вечірній Київ» та «Українська Газета», відгукуючись на сучасну потребу, з ініціативи читачів ведуть дискусію щодо створення масової і міцної Української партії на широкій соціальній базі. Потреба едноти все українське нагально постала після поразки національно-демократичних сил під час виборів-98. Подасло інформацію про сучасну дискусію.

Більшість учасників обговорення схиляється до того, що потрібна саме нова політична партія -- українська. Виникають природні запитання: а інші державницькі партії хіба не українські? Чим же нова буде відрізнятися від існуючих? Чи не отримаємо замість єдності лише ослаблення та подальше дроблення національно-демократичних сил?

Почнемо з останнього. Зареєстровані сьогодні 57 (за останніми даними) політичних партій охоплюють членством лише 1,2 відсотка дорослого населення України. Залишаються поза організованими політичними структурами 98,8 відсотка. Яксьє частину з цієї маси можна віднести до так званого аполітичного болота, а решта -- це цілком свідомі люди, які не знайшли (і не хочууть шукати) свого місця в такому, здавалось би, дуже широкому спектрі політичних

українська книжка, особливо дитяча?

За 65 років свого існування, -- сказав директор «Веселки» Ярема Гоян, -- видавництво переживає чи не найтяжчі часи. Замість дотацій та пільг, держава усе тутіше затягує на нашій шині податкового зашморга, примушує триматись на плаву тільки за рахунок реалізації книжкової продукції. І це тоді, коли люди по кілька місяців, а то й років не отримують зарплати! Коли стоять фабрики і заводи, розвалюються колгоспи. Розуміючи (на відміну від державних чиновників), що українська книга потрібна сьогодні державі як повітря, ми роздаруємо свої видання (а ціна сягає 20-40 гривень) школам, дитячим садкам, сільським та міським бібліотекам.

— Але ж це прямий шлях до банкрутства!

— Краще стати банкрутом, — відповів Ярема Петрович, — але наші видання не припадатимуть порохами в книжковій коморі, а працюватимуть на утвердження національної ідеї.

— Але ж це не вихід, — обурюються галичани. — Треба писати Президенту, звертатись до Верховної Ради!

— Писали, звертались, та віз і нині там, як сказав відомий байкар.

Вихід запропонував уродженець села Козини, що за кілька кілометрів від Галича, заступник директора Воркутинського проектно-виробничого підприємства «Регіон», великий шанувальник української книги Михайло Теофілович Щурік.

— Треба створювати, — сказав пан Щурік, — не лише по всій Україні, а й за кордоном, не тільки державні, а й громадські пункти реалізації української книжки. І щоб довкола пунктів об'єднувались люди, яким болить майбутнє України як самостійної держави і які вміють полум'яним словом дотукатись до сердечка наших людей.

Михайло Теофілович запропонував розпочати цю благородну акцію з Галича. Бо ж Галич у період свого найвищого державницького розквіту, був другим після Києва книжковим центром давньої Русі-України. Це тут розквітнув буйним цвітом талант «премудрого книжника» Тимофія. Це тут 853 роки тому були написані славнозвісні Галицьке Євангеліє і Галицько-Волинський літопис -- основне джерело до історії Галицько-Волинського князівства ХІІІ століття.

І пан Щурік не помилився. Галичани, в особах голови райдержадміністрації п. Василя Крука та голови райради п. Богдана Хавлюка, інших заступників Володимира Федорняка, Богдана Струка, Ігоря Петраша, вчителів Галицької СШ № 1, гімназії при Бурштинському енергетичному

технікумі, середніх шкіл сіл Крипоса, Залукви, Козини гаряче підтримали цю ідею. Такий пункт підтримкі реалізації української книги вже діє в Галичі.

Застрічі киян з юними читачами переворювалися у справжні маніфестації на захист українського слова та української книги. Кілька сот видань «Веселки» (а серед них багато раритетних), які ми привезли до Галича, були не лише роздаровані, а й розпродані за піченні години...

Під час зустрічі голова райдержадміністрації пан Василь Крук розповів нам про те, як княжий Галич готується до свого 1100-річного ювілею.

Вже відкрито й освячено Княжку криницю в селі Крипосі.

Бібліотека сіє у своїй первісній красі відреставрована, позбавлена чужинецьких нашарувань та перебудов церкви св. Пантелеймона.

Готовий до відкриття історичний музей «Давній Галич» у Митрополичих палатах княжого дитинця.

Постає з мертвих літописна Галичина могила.

Провадяться розкопки фундаментів Успенського собору в селі Крипосі.

На 24 серпня ц. р. планується перепоховання тлінних останків Ярослава Осмомисла.

20 вересня ц. р. відкриватимуть її освячуватимуть пам'ятник королю Данилу, ювілейну дзвіницю церкви Різдва --

пам'ятки ХІІІ ст. та від реставрований Старицький замок.

31 по 15 жовтня ц. р. відбудуться святкові академії в найбільших містах країни Галицько-Волинської держави: у Львові, Івано-Франківську, Рівному, Луцьку, Тернополі, Чернівцях, Ужгороді, Хмельницькому.

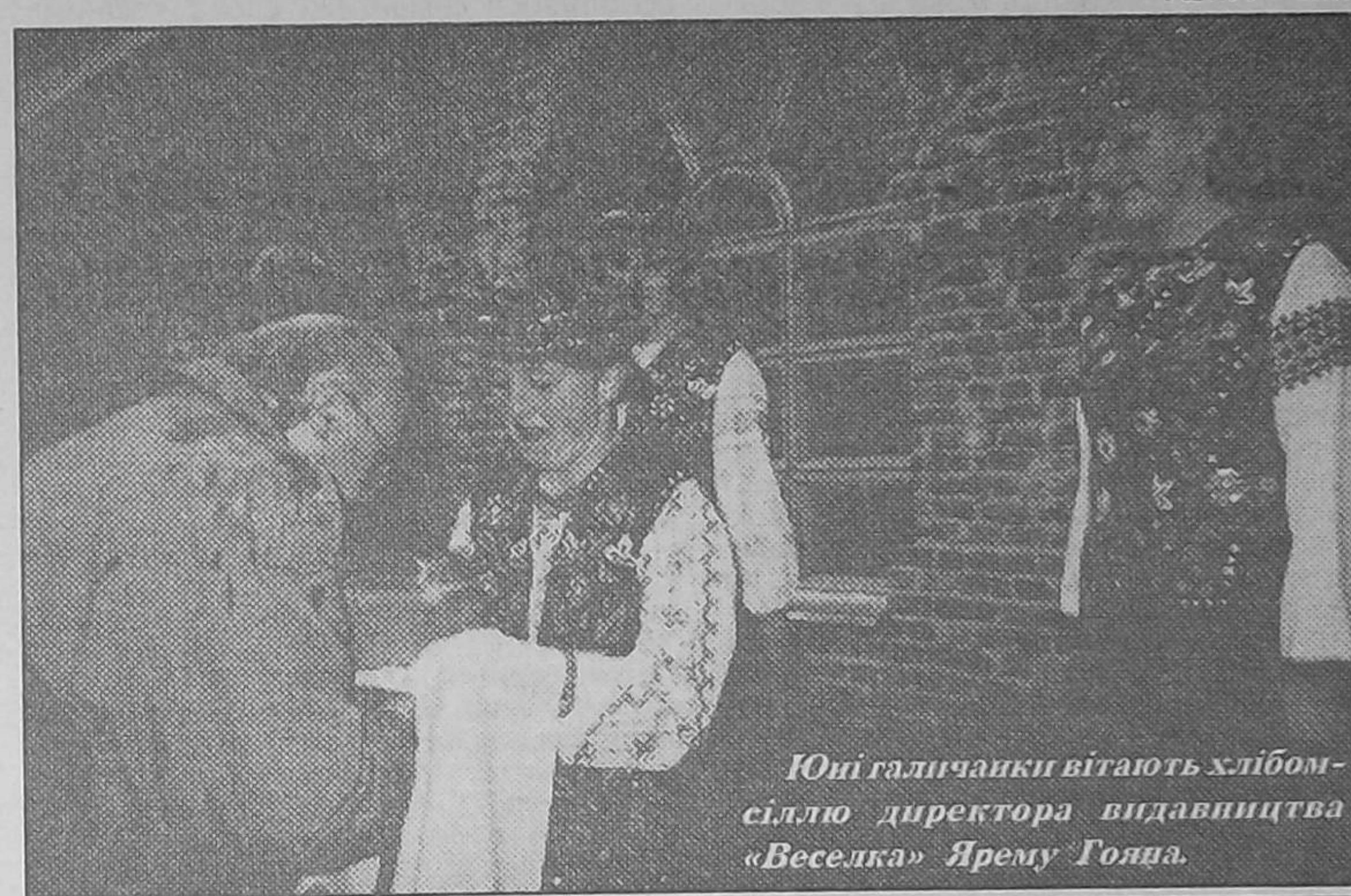
17 жовтня ц. р. в столиці України м. Києві відбудеться Всеукраїнська святкова академія, присвячена 1100-літтю Галича.

Неподалік Галичинії насипали галичани ще одну святу Могилу пам'яті героїв, що віддали життя за волю України. Над цією могилою має державний синьо-жовтий прапор і николі не в'януть живі квіти. До цієї Могили приходять юні галичани, як колись приходили їхні пращури до могили Галичинії, щоб скласти присягу на вірність рідній землі та рідному народові.

Галичани й галичанки, нащадки громадян княжого Галича, з якими нам поталанило зустрітися, велими відрізняються від киян та киянок, нащадків громадян княжого Києва. Над вхідними дверима Галицької школи № 1 красується напис:

Сотні літ нас розлинили,
Та не побороли —
Бо не вмерла Україна і не вмире ніколи!
Нам не хотілося іти з Галича до Києва
і знову ранити душу російсько-українським
суржиком, зневагою до всього рідного.

Микола ЛІТВИН
Галич — Київ

Юні галичанки вітають хлібом-сіллю директора видавництва «Веселка» Ярему Гояну.

ли б увійти як і націоналісти, так і націонал-комуністи.

У контексті сказаного випливає третя відмінна риса нової партії. Якщо існуючу політичну структуру штовхаються, шукаючи власну пішу, і борються одна з одною, то Українська партія, як бачимо, має практично незайняту пішу в суспільному організмі і не повинна боротися проти будь-кого. Вона повинна боротися за: за Україну, за українську економіку, за українську духовність, за українську науку, за українську культуру, за інтереси українства в усьому світі.

Четверта риса -- це має бути партія саме нового типу. На цьому наполягає переважна більшість учасників дискусії. Мається на увазі передусім відсунути внутріпартийні інтереси на задній план, а на перший висунути інтереси загальнонаціональні. А також -- поєднання глибокого демократизму (обрання голови лише на один термін, оновлення на третину керівного органу щовиборів, тільки таємне голосування) з суворою дисципліною і рішучим очищеннем від баласту.

Нарешті, п'ята характеристика риса Української партії: це має бути партія дій. Люди втомулися від марнослів'я, вони чекають замість слів рішучих дій, які б відразу дали відчуття суспільству, що зрушенні пішли, хоч на перших порах, очевидно, незначні. Тоді утвердиться віра в Українську партію, тоді вона зможе мати підтримку більшої частини суспільства.

За матеріалами київської преси

автор: В. ІЛАРІОНЕНКО

Поняття «російськомовне населення» має, безумовно, декілька аспектів: політичний, історичний, правовий і, звичайно ж, психолінгвістичний. Коли ми говоримо про психолінгвістичний аналіз проблеми, то маємо на увазі не суму психологичного та лінгвістичного аналізу, а аналіз із позиції наук, що звуться психолінгвістикою як вивчає не мову і не мовлення як психологічний феномен, а процеси сприйняття і породження мовлення.

У цьому зв'язку слід нагадати, що, згідно із сучасними даними, сприйняття мовленевого потоку має багаторівневий характер. Сприйняття речень можна уявити таким чином: людина бачить букви або чує звуки, які надзвичайно швидко, скоріше симултантно, поєднуються у слова, що у психолінгвістичному плані відповідають поняттям. Слова-поняття об'єднуються у блоки слів, що в лінгвістичному плані відповідають словосполученням та синтагмам, а в психолінгвістичному - звуженим, уточненим поняттям. Слова та словосполучення інтегруються у речення.

Отже, на основі інтеграції звужених понять відбувається іх своєрідне замикання на табло свідомості людини, внаслідок чого і виникає те, що ми називаємо думкою. Думка - це своєрідна іскра, імпульс, це феномен психолінгвістичний, а не психолінгвістичний. Мова - це засіб мислення чи думання. Мова - це засіб декодування і кодування думки. До речі, кодування думки називають породженням мовленнєвого висловлювання. Очевидно, що спочатку виникає думка, тобто замикання на табло свідомості окремих понять, а вже потім вони «одягаються» в слова. Таким чином, породження речення теж має багаторівневий характер. Тільки тут інтеграція відбувається не шляхом піднімання з поверху на поверх, а опускання з вищого поверху на нижчий.

Для чого ці міркування? Я намагаюся довести, що стара теза марксистсько-ленинської філософії, відповідно до якої людина мислить, думає за допомогою слів, а отже, конкретної мови, є некоректною. Дослідження етапів мовленнєвого висловлювання довело, що його початковим етапом є так званий задум. Задум ще словесно не оформленний. У «фонетичні слова» він «одягається» пізніше, на етапі реалізації задуму. Швидкоплинність мислення чи процесу його словесного оформлення суб'єктивно створює враження іхньої однічності. Але це не так. Достатньо усвідомити, що інформація у пам'яті, всі наші знання і весь життєвий досвід записані у нейронних мережах довочально пам'яті не лише у словесній формі. До речі, неправильність тези про словесність мислення доводиться багатьма об'єктивними фактами. Скажімо, якою мовою і якими словами мислять глухонімі від народження? Вони мислять образами і поняттями. Зрештою, якою мовою мислити Верка Сердючка, яка впереміж вживаває російську, то українські слова і навіть речення? Мова, якою вона користується, не має назви.

Напрошується висновок, що термін «русскоязычный» не можна визначати як «той, що мислить російською мовою». Тоді я слід цей термін розуміти?

Існує думка, що «русскоязычные» - це ті, для кого російська є рідною мовою. Але поняття «рідна мова» досі не має чіткого наукового визначення, у зв'язку з чим чіткого розуміння означеного поняття немає і серед населення, і серед політиків. Але ця обставина може привести до необ'єктивних тлумачень і рішень, коли питиметься про правові та соціологічні аспекти наслідків розв'язання цієї проблеми.

Поширені такі підходи до поняття «рідна мова»: 1) мова, якою людина думає (мислить); 2) мова, якою людина навчилася дітиною у сім'ї; 3) мова, якою людина користується у своїй сім'ї; 4) мова, якою людина наїкраше володіє. Щодо першого підходу, то між його розглянули. Можна відразу відкинути і третій підхід, оскільки є багато людей, які користуються у сім'ї однією мовою, а рідною вважають іншу. Йдеться насамперед про так звані змішані сім'ї. Цікавим є другий підхід.

Добре німцям, які живуть у Німеччині. Добре й туркам, і полякам, і росіянам, які живуть у своїх державах. У них проблем з визначенням рідної мови немає. Німця навчали німецькою мовою рідна мати і він має свою *Muttersprache*, якою розмовляє на службі й у сім'ї. Будь-яка інша є для нього *Fremdsprache*, тобто чужа мова.

Зовсім іншу ситуацію спостерігаємо, коли йдеться про українців. Візьмемо хocha б мільйони тих із них, які протягом останніх сорока років переселилися з села до міста, ховаючись від важкої невдачної колгоспної роботи. У містах їх зустрів «городський язык». Мільйони українців були перемелені русифікацією. Вільно чи невільно вони

У ГЕНАХ РІДНЕ СЛОВО ОЗОВЕТЬСЯ

ПРО ПСИХОЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ
ПРАВОМІРНОСТІ ІСНУВАННЯ ТЕРМІНУ
«РОСІЙСЬКОМОВНЕ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ»

почали розмовляти російською на службі, між собою та з дітьми. Проте в кожному зруїфікованому українцеві рідна українська мова якось живе. У якісь формі в якісь спосіб йому доводиться нею певною мірою користуватися. Але чи перестає вона бути йому рідною, якщо навіть користується нею лише тоді, коли читає чи дивиться по телевізору фільм або футбольний матч? Чи справді він настільки виразно відчуває втрату почуття любові і поваги до мови своєї нації і матері, щоби переконливо сказати, що вона йому вже не рідна, а чужа. Не рідна в якому розумінні! Чим йому такою рідною стала російська мова і зовсім не рідною, чужою - українська?

Проблема, як видно, випливає вже із особливості семантики слова «рідний». Рідний - це дуже близький, свій, любий, коханий: рідні дти, рідне небо, рідна нінка, рідна земля, «ти моя ріднеська». Рідне - це своє, близьке, до якого є ніжні позитивні почуття, а не чуже. Це слово відбиває почуття на основі близькості, родинності. У цьому сенсі говорити, що українська мова є нерідною, неблизькою для тих українців, яких матері навчили української мови і які внаслідок переселення до міста почали нею мало користуватися, було б і несправедливо, і необ'єктивно.

Для того, щоб уточнити свої сумніви, хочу запропонувати подумати над такими випадками.

Я не знаю точно, але думаю, що керівник комуністів України Петро Симоненко напише в анкеті «рідна мова - російська». Хоча об'єктивно це не відповідає дійсності, бо він українець, якого, напевно, мама навчила української мови і якою він володіє вільно і бездоганно та користується доволі часто, прийманий у разі потреби. Об'єктивно П. Симоненко є білінгвом, тобто двомовним. Можливо, російською він володіє краще, але це не дає підстав думати, що мова, якою його навчила рідна мати, є йому не рідною, а чужою.

Є українці, що, перебравшися із села до міста, «перейшли» на російську і, користуючись нею повсякчасно, від української мови відволікли. Чи означає цей факт, що українська вже стала їм не рідною, а рідною є лише російська? Не забувайте, що такі люди, приїхавши у гості до свого села, з батьками та сусідами спілкуються своєю материнською мовою. Вона для них є своєю, тобто рідною! А суб'єктивно вважати вони можуть інакше та записати в анкеті зовсім інше, будучи певними, що вони думають російською і користуються нею у житті. Мова, якою навчила мати, якою розмовляли з тобою близькі, свої люди, завжди залишається рідною для людини. Отже, у жодному разі не можна українців, які користуються російською через вплив оточення, але пам'ятають мову матері, вважати «русскоязычним населением». Тут є ще й моральний, етичний аспект. Як, власне, можна вважати нерідною, чужою мовою, якої тебе навчила рідна мати?

Далі мусимо глибше розглянути поняття «краще володіє мовою». Що це означає? У нейронних мережах пам'яті є так зване «лексичне ховище». В ньому зберігаються марковані пам'яті лексичні одиниці різних рівнів: слова, словосполучення, мовленнєві кліше. Вони існують там зв'язано з тими поняттями, які вони передають у процесі мовлення. Цей зв'язок не має нерозривного характеру, як про це іноді твердять. Зв'язок між словом і поняттям має асоціативну, умовно-рефлекторну природу. Таке твердження має підтвердження від

Сказане вище дозволяє вважати, що в Україні немає українців, які не володіють українською мовою і яких на цій підставі можна було б вважати «русскоязычним населенем». Типологія українців може у цьому зв'язку виглядати таким чином:

1) українці, які повністю володіють українською і пасивно російською (зебельшого селяни);

2) українці, що володіють і українською, і російською активно та пасивно;

3) українці, що володіють активно російською і пасивно українською.

Якщо пригадати наш висновок, що пасивне володіння ніколи не буває виключно пасивним, то можна без вагань зробити висновок, що в Україні немає українців, які володіють українською виключно для читання і слухання, а отже, немає українців, які можуть розглядатися як виключно російськомовне населення. В Україні є українці, які не мають потреби практикуватися в усному спілкуванні. Ті, хто таку потребу має, швидко навчаються вільно розмовляти. Не здбюти, не методика, не система вправ і не посібники, а мотивація є справжньою рушійною силою в опануванні будь-якої мови і будь-якого виду мовленнєвої діяльності.

Усе сказане вище повною мірою стосується і представників національних меншин. Росіяни та громадяни України інших національностей, які постійно мешкають в Україні, різною мірою, але володіють пасивними видами мовлення в українській мові. Назвати їх повною мірою виключно «русскоязычними» немає підстав. В Україні реально склалася двомовність. Це - факт. Фактом є також те, що в нас немає «русскоязычного населення». У нас є росіяни, є інші національні меншини, представники яких різною мірою володіють і російською, і українською мовами, та є українці. Українці всі володіють українською мовою, хоча певна їх частина тимчасово володіє українською більше пасивно ніж активно.

Окремо слід зупинитися на питанні перепису населення. У мовній графіанкеті планується поставити питання «Яка ваша рідна мова?». Якщо ж опитуваний засумнівається, то переписувач, як сказано в інструкції, має допомогти, запитавши: «Якою мовою користується у сім'ї?» або «Якою мовою краще володієте?»

Під час перепису населення може виникнути багато випадків, коли переписувач зіткнеться із сумнівами. Можуть виникнути декілька ситуацій, які не сприяють змісту опитування: об'єктивний відповідь на запитання «мовою графії». В першому випадку опитуваний упевнено скаже «руsskij», хоча як ми побачили вище, це є неправдою або не всією правою, оскільки для нього рідним є не тільки «ruskiy».

У другому випадку в опитуваного виникнуть труднощі з визначенням рідної мови. Тоді, згідно з інструкцією «Про порядок проведення перепису населення і заповнення списків проживаючих у приміщеннях і переписних листів», його запитують про те, якою мовою він краще володіє або спілкується у сім'ї.

Я знаю багато людей, які російською мовою розмовляють краще, але рідною вважають українську. Серед моїх знайомих чимало таких, які умію розмовляти російською, а рідною вважають українську. Є чимало сімей, де користуються двома мовами. Багато людей говорили мені, що не розуміють, яка мова є іхньою рідною. Ми всі є свідками бездоганної двомовності серед величезної кількості людей. Відночно є люди, які цілком серйозно заявляють, що вони не знають, якою мовою розмовляють. Багато з них, які розмовляють українсько-російським «суржиком», вважають, що російською вони розмовляють краще, тобто в іхньому розумінні «грамотніше, чистіше». Адже слово «краще» кожен може розуміти по-своєму, і його варто замінити або уникнути.

На підставі викладених міркувань та фактів викристалізовується думка, що якщо питання про рідну мову в переписній анкеті залишити у тому вигляді, як планується, то слід змінити інструкцію. Переписувач мав би запитати в разі сумніву: «А якою мовою Вас учили батьки?». Дорече, здається, було б таке питання: «Яку мову (чи мови) вважаете рідними?»

Усе викладене дає нам підстави вважати, що «русскоязычного населення» в Україні, принаймні в тому сенсі, як це розуміють політики, не існує. Сам цей термін вживався некоректно. Цілком можливо, що треба шукати інший термін, точніше, інші терміни, давши кожному з типів населення свою окрему назву. Було б важливо під час перепису населення визначити кількісні параметри цих типів.

Юрій Гнаткевич,
кандидат педагогічних наук,
голова Київського краївого
об'єднання Товариства «Просвіта»

ЛИСТИ ЗІ СХІДНОЇ ТА ПІВДЕННОЇ УКРАЇНИ

Продовження. Початок у №№ 2, 3 ц. р.

Сухаєш шовиністичний галас різних «братьев славян» та «слонів», зіставляєш з реальністю, дійсним станом справ, за якого насправді відбувається в державі здача позицій української мови одна з одною, в тому числі на найвищих щаблях влади, і думаєш: що чините, господа-провокатори, господи-русифікатори?

А яким він є, дійсний стан справ? Не вдягаймо на очі рожеві окуляри, не навіймо на себе зайного оптимізму — реальність є такою, що українство пришвидшеними темпами втрачеє сьогодні Україну на переважній частині її території. Нехай ця констатация подесертиє і нашу найбільшу тривогу, і готовність діяти, діяти, діяти — наполегливо, з усвідомленням, що це боротьба проти винародовлення нас як нації, проти намагань остаточно витоптати, винищити Україну в Україні. Мусимо набиратися рішучості, аж до агресивності, у відстоюванні власних бастіонів, переходити від квітінь до мобілізації найбільшої громадської енергії кожним, хто почувається українцем і хто хоче ним залишитися. Згамо час сьогодні — завтра може бути пізно.

У тому ж, наскільки ми вже здали ті бастіони, на яких ще й не встигли як слід закріпитися, ще і ще раз переконують усі нові й нові, величезні листи моїх дописувачів. Зумисне відбираю тут кореспонденцію передовис з тих областей України, де найактивніше споруджуються антиукраїнські бастіони, тобто від тих українських громадян, которых якраз найперші і праґнуть розчлутити отим улесливим звертанням «братья». Скільки було в цих листах, скільки подивування з того приводу, що як це можливо допустити таку вакханалію зросійщення у незалежній Україні. Українську історію, конститутив В. Винниця, неможливо читати без бруму, а українську сучасність, ту ситуацію, у якій опинилася наша мова, — чи можливо?

«Живемо на нашій, не своїй землі...» — пише Р. Савицька з м. Харцизька Донецької області. — Навкруги лунає чужа мова... А ще кажуть, що українську мову нав'язують російському населенню. Та ж брехня це. Навпаки — нам, українцям, нав'язують російську мову ось уже скільки десятиліть. У нас у Харцизьку всі школи російськомовні, і тільки одна українська гімназія. Усього школ одинадцять, гімназія одна. Є різниця? І ще кажуть: у Донбасі російські живуть. Це теж брехня, бо українці — більша половина, а крім того, скільки було записано чи їх сьогодні записують російськими українців!»

А в результаті, увиразніше Мирослав Абрагамович з м. Часів Яр, доходить до ситуації, за якої «у міськраді на прослобу оформити мені бланки державною мовою чиновницею біжить до завідувача. Відкривається двері в коридор, де чекають черги людей, і завідувача на весь голос репетує: «Вот посмотри! Ему одному нужно писать хохляцькою мовою!». Пішов на прийом до замісника голови міста. У відповідь почув: «Ти ненавидиш русский язык. Мы писали и будем писать по-русски. Иди жалуйся куда хочешь». Повірте: пиши це не для того, щоб пожалитися, а про становище тут у нас, на сході. Становище ж таке, робить висловок Василь Нотченко (м. Донецьк), що «ми ще й не жили в Соборній Україні, бо в нас її немає і не знаємо, чи й буде». Доходить до крайній брутальщини (це вже повідомляє Іван Запорожець з Харкова), коли охоронець у вязниці м. Макіївки, зачуши, що жінка, яка приїхала з Хмельницької області на побачення з сином-в'язнем, говорить українською мовою, офіційно її попередив: «Говорите на

російському». Оскільки ж стара сільська жінка російською не вміла, побачення було перерване...

«Небезпека полягає в тому, — пише С. Харенко з м. Волновахії та Донецької області, — що вже і сьогодні українською мовою в нас немає! У лішому разі — суржик, і то здебільшого в устах літніх людей, які вчилися в українських школах. Нині ж немає в нас ані однієї. Деякий час тому відкрили в одній зі шкіл український клас. Вела його вчителька два роки, а потім пішла в декретну відпустку, і на цьому все її скінчилося: діти продовжили навчання вже російською мовою. А з кожним поколінням кількість російськомовного населення збільшується. Ось і мої діти та внуки змушені були вчитися не по-українськи, бо що ж було робити? Я хочу, щоб всі в нас знали, що насправді означає двомовність, до якої нас закликують: це — зелене світло для російської мови і червоне — для української, яку вже йак називають «телячкою», то «свинячкою». Ні, не дрібниця мова, це — сама стратегія держави на своє майбутнє».

Знову озивається і Луганщина. Галина Кліменко з м. Лисичанська: «Рідко, дуже рідко чуло рідну мову, зате масу образ нашої незалежності. Ненавистю до всього українського пройнята місцева газета «Комуніст», а коли я якось заповнила бланк переказу українською мовою, працівниця пошти вимагала, щоб я переписала. Я не піддалася, але скільки на це було витрачено нервів і як часто відчуваваєш просто свою безсиллю! Матеріальні нестакти можна знести, пережити, але як переживати найстрашніше — ненависть до України, до нашої мови?». А В. Дубина з цього ж міста заходить евреям Лисичанська з того приводу, що вони мають змогу вивчати свій іврит у недільній школі. «Аде до хоча б недільна школа для українців моєї міста? Усілякі «слони» насаджують нам думку, що тут живуть тільки «російські», тож українську мову я вивчаю самотужки...»

Докладно характеризує мовний стан у Луганську Галина Коваленко. Близозірством вона вважає те, що рада ветеранів Ленінського району цього міста висловилася за «приняття закону про двуязычинні» та за те, щоб «російський язык наравне з українським був господарственным». «Хочу запитати в тих ветеранів, які, залишивши свого часу власні родові гнізда в Росії, наводять тепер у нас свої порядки: а де ж вона є у Луганську, ота українська мова, до рівня якої, мовляв, треба піднімати і російську? Може, отою одним-единий український клас у 17-й школі? Чи може, є українська мова на радіо, у пресі, на телебаченні, в державних установах? Тож яку мову і до рівня якої насправді треба піднімати? Я просто задихаюся під усвідомленням нахабства, яке чиниться».

Листи з Дніпропетровська та області. Алла Харченко, яка, бувши донедавна російськомовною, гівно запитує: «То яка ж це в нас «українізація», якою, прокинувшись на 61-му році життя українкою, я не можу вільно купити в нашому місті ні українською книги, ні українського календаря? І хто ж тоді насправді «притесняється», коли і досі нас, українці, топчуть брудними лаптями?». У нас, у Кривому Розі, — пише Володимир Гудз, — наче на Україні, а Росія. Всі газети російською, хіба що одненької «Червоний гриць», та їх то наполовину він російський. Навіть «Урядовий кур'єр» та «Голос України» не можна купити».

Близька до цієї ситуації в Одесі. Ось Евдокія Журбенко, що надіслала мені лист-протест, спрямований проти ліберально-соціального об'єднання «СЛО» та його ідейного натхненника В. Грінчика, підписаний ще 42 особами: «У Верховній Раді хоч чуєш, хто є хто. А в уряді та президентській адміністрації сидять грінчови і риоту ями українцям. Ось в Одесі з 114 школ лише 10 українських, але і в них майже не чути українського слова. Грінчови ж кричать,

буцімто йде «насильственная українізація». Чи вже не час закрити їм рота волею держави? З приводу ж гасла «два языка — один народ» згадується нам вірш О. Ванжули «Знайомому «великороссу»:

Одна в тебе мова — і до, їй за Уралом,
А в нас «двоязичні» хочеш зробить?
Це жодна людина сердець двох не мала,
Тобі ж із двома захотілось жити?
«Язык свой могу чай» зостав для Росії.
В нас наша є мова! Нам нео міцні!
У хаті українській не сій чудасі,
Доволі із золота мати нам мідь!

З тривогою відтворює національно-мовну атмосферу в Запоріжжі і житель цього міста Д. Манойло: «Ми боямося говорити по-українські на роботі, на вулиці, в транспорті, бо часто чуємо насмішку, а то й погрози. Від українського слова його ворогам перекошує рот, у злобі вони кривляться, ніби вхопили чогось горікого. Кому ще писати? Як боротись, коли часто відчуваєш себе наодинці, коли народ спеціально доведений до такого стану, що йому не до мови?». Слухно вважає Д. Манойло, що ситуація з мовою зайшла так далеко, що для її вправлення у тому ж Запоріжжі потрібні радикальні заходи, як-от безплатне розповсюдження періодики, встановлення вищої платні педагогам, що викладають українською мовою, оформлення великої кількості газетних стендів у людних місцях, відновлення оглядів патріотичних українських газет по радіо і т. п.

Лист з Харкова «Як же недалеко відійшли ми від часу, за якого: сказав одне слово по-українські в публічному місці — ти націоналіст, сказав два слова — буржуазний націоналіст, якщо три — бандерівець!» — пише з цього міста Леонід Васильєв. — Нема в нас фактично ні української періодики, ні української книжки, а в українській школі, де вчиться моя внучка, для недавнього святкового концерту було відібрано вчителькою гімн Росії та патріотичні пісні про Росію і Москву. «Це тому, — пояснила вчителька, — що діти краще знають російську мову, та її загалом у них стосовно цього нема проблем». Ох, — завершує свого листа Л. Васильєв, — у мене також нема жодних проблем зі знанням російської мови, тим більше, що окрім неї, я знаю ще три. Однаке є проблеми, пов'язані з людською, національною гідністю, яку наша, але ще не свою державу ображає на кожному кроці».

З особливим болем читаю я листи, що надходять з Криму. З Шаргородською (Сімферополь): «У нас українці і сьогодні говорять пошепки, щоб, не дай Боже, не почули росіяни. Нас тут припиняють, вважають людьми нижчого сорту. Мій чоловік якось сказав в українській вимові слово «мед», то його й прозвали Медом. Сестра ж, зайшовши на молокозавод, сказала: «Тут, я в Америці», то до неї і пріклебли — Америця. Нас дражнять, зневажають, і тому зі сльозами на очах я ловлю ваші передачі». М. Джулинський (м. Саки): «Живу в осінньому гнізді найсконцентрованішого російського шовінізму, де все українське охочається, де у відповідь на українське слово враз почуєш: «Бандеровець». Невже ж щоб стати українцем, треба погнити в казематах, як Шевченко або Стус? Чи в тюморах і гулагах, як Лук'яненко або Чорновіл? Хто ж ми є і де живемо? Та ще не були ми і ще не є державою, ми лише уламок колишньої імперії».

Не слід вважати, що свій припізнаваний стан українство переживає лише в крайньо-східних та південних регіонах. Як пише Лідія Овчаренко з м. Суми, і в цьому місті «ми національних змін не бачимо: люто-агресивні янгери, віячі в свою остаточну перемогу, вже відверто погрожують розправою, зникає українська преса, книга, документація ведеться по-російські, в місцевому підніституті діякі викладачі додумалися до того, що видані українські підручники перекладають на російську, а у відповідь на свій протест перідко чуєш: «Если правительству нужен

этот хохлацький язык, пускай оно им и пользуется». То де ж живемо ми? Не раз спадає думка, що чи не в тому ж контаборі, в якому і Василя Стуса примушували спілкуватися на побаченні з родиною «попечовески».

З тривогою характеризують мовну ситуацію полтавці Ольга Овсій та її подруга Тетяна Іванівна; херсонець І. Гарматюк, з погляду котрого «український шлях державотворення у царині рідної мови, яка зазнає кричущої дискримінації, — це унікальне безглузді у вселюдській історії»; харківець Михайло Кокошко («моєму власному дому у мене, Україпія, відібрали школи, училища, технікуми, інститути, діловодство українською мовою, і я вимагаю, щоб шовиністично нахаби, злодії все це вернули»); письменник з Дніпропетровська Олександр Завгородній («спробуйте пошукати в півторамільйонному Січеславі серед тисяч відеокасет бодай одну українською мовою»); запоріжець А. Макаренко, криворіжці М. Соловюк і Тетяна Ткач; дніпропетровець О. Маренков, ветеран війни в с. Радісне на Одещині Тимофій Вівсяній, Олексій Миранюк з Макіївки, Ніна Пестушко з Одеси, Іван Тарасюк з Чернігова, В. Зabora з смт Кринички на Дніпропетровщині, Ігор Литвин з с. Глибне на Сумській та ін.

Зрештою, якнебудь для держави речі діють і в її столиці, де прагнуть знайти духовно-національне опертя українці з усіх теренів країни. Та чи знаходить? Як пише В'ячеслав Луденко з м. Красного Луча Луганської області, «у Києві я обійшов безліч торгівельних точок і лише в одному куткові Майдану Незалежності зміг знайти українські видання. Мені подумалося, що колись, у 1983 році, коли був у Москві, я бачив там більше українських книжок, а після тепер в українській столиці. Чому це так?». Цо відповісте ви, урядовці, цюм краснолучанинові, обурення якого щалковито справедливі?

Вельми красномовні наведені листи. Яскраво вони розкривають їх істинне становище українського етносу на територіях, що підпали під сферу особливо посиленого російського інтересу, і беззоромністю вигадки про «насильственную українізацію», і ставлення переважаючої маси людності до того, до чого дехто все застосовує — як евфемізм — невинний термін «інтеграція».

Слухач з Ростова-на-Дону Василь Ятло (яким то дивом зловив він мою передачу!) цілком відчущу розміркову про те, що насправді дає ця «інтеграція» для української національної меншини в Росії: «З моїм національними інтересами ніхто тут не рахується. Української преси, яких-небудь видань тут нема, телебачення не діє, інколи вдається зловити українське радіо, але навіть його Всесвітній службі розраховано тільки на далеке зарубіжжя. І все ж я живу тут Україною, болісно переживаю її нинішню ситуацію. Потрібно так зробити, щоб без знання української мови служба кар'єра будь-якої людини була неможлива. І не треба надто обережничати, бо то мусить бути ясним, що ніхто з росіян в Україні ніколи не захоч

Іхній рід з найдавніших часів -- лицарський, козацький. У реєстрі канівського полку подибумо аж кілька Варавв. Мабуть, засновник цього славного роду був не реєстровим козаком, а запорожцем, якого низовики, приймаючи до свого коша, нарекли іменем розп'ятого поруч із Христом розбійника.

Петро Микевич Варавва уже не козакував. Працював до сьомого поту -- «прав ниву не свою», щоб прогодувати 9-х дітей і дати освіту бодай старшим -- Григорієві та Олексі.

Олекса почав писати вірші, а Григорій малювати під час навчання в Канівській дворічній школі, яка за статусом 1872 р. дорівнювала 6-му класові гімназії. А чому Олекса в роки царського шовіністичного мракобісся писав забороненою тоді українською мовою про славне княже та козацьке минуле рідної землі, про Шевченка? Чому Григорій не малював портретів царів і генералів, а все запорожців на баских конях та Дніпро, та могили? У книзі відгуків відвідувачів могили Т. Г. Шевченка збереглося кілька записів братів Варавв, де вони освідчуваються у великій та неложній любові не лише Великому Кобзареві, а й рідному (що стогнав під подвійним яром -- національним і соціальним) народові, присягають служити йому до останнього подиху.

Олекса влаштовується на роботу у «Дніпросоюз», організацію, яка заготовлює продукти харчування для молодої держави. Коли більшовицькі полчища Муравйова перейшли кордон, зголошується до війська і рветься туди, де найтіжче і найвидповільніше, -- під Крути. Але йому наказують з гвинтівкою в руках охороняти продуктові склади від мародерів...

Григорія, після поразки Української революції, кіївські чекісти арештовують за «участь в українському повстанчому комітеті». Але через сім місяців тортур чомусь звільнюють. Він -- інтелігент з великої літери, письменник, художник, політик, державний діяч -- влаштовується на роботу в транспортну контору станції Миронівка. Згодом працює в Богуславському відділі губернського союзу, в різноманітних канівських громадських організаціях, завдяку бібліотекою в Тульчині, торгує книжками в Бердичеві.

1929 року його знову арештовують, і знову звільнюють. Він переїздить до Харкова, працює в журналі «Колективіст України» літературним редактором. 1933 року, щоб врятувати сім'ю від голодної смерті, переїздить до Канева, працює бухгалтером, а потім плановиком на Канівському лісопильному заводі...

В подружжя Варавв було шестеро дітей. Коли при-

вступав до жодного з літературних об'єднань Придбав повне зібрання творів Леніна і виставив його в робочому кабінеті на видному місці. Здав до видавництва рукопис роману «Записки полоненого» з передмовою, в якій зазначив, що автор цього роману Олекса Кобець і він, Олекса Варавва -- різні люди. Роман, як не дивно, масовим тиражем. Його відразу помітили на Заході. Чеська німецькомовна газета «Ное фрае Прессе» надрукувала рецензію, в якій поставила автора роману «Записки полоненого» на один шабель з дуже тоді популярним на Заході німецьким письменником Ремарком. І це вже було занадто. А що занадто, кажуть політики, то не здрово. Рівним з Ремарком міг бути, за логікою органів, російський советський, а не український підсноветський письменник Фантастичний як на ті часи наклад роману (200 000 примірників) було знищено. Та О. Кобець не склав зброй. Він пише повість «Люлі-люлі, дитино», кілька кіносценарії. Жити стає все тяжче і, щоб прогодуватися, письменник повіністю переключається на переклади. Що він тільки не перевідав тоді: лібрето західноєвропейської та російської оперної класики (50!), цигансько-російські «жорстокі» романси для Харківського радіоцентру (1000!), «Війну

«ВІД СИНЬОГО ДОНУ ДО СИВИХ КАРПАТ...»

Згодом життєві стежки-доріжки братів розходяться. Григорій вступає до Київського художнього училища (без вступних екзаменів і відразу на третій курс!), знайомиться у Києві з Володимиром Винниченком, стає членом Української соціал-демократичної робітничої партії, переведявшись у селянський одяг, мандрує разом з Винниченком Україною. «А слідом за ними почали горіти панські економії, маєтки, збіжжя», -- згадує у своїх спогадах його брат Олекса. Звинувативши в ширенні серед селянства націоналістичних, державницьких та соціалістичних ідей, Григорія за-проторюють до Лук'янівської в'язниці в Києві; де він просидів цілий рік в одній камері з Володимиром Винниченком, Сергієм Ефремовичем, Андрієм Жуком, Володимиром Степанківським. 1907 року його заслали до Вологодської губернії (нині республіка Комі). Після звільнення повертається до Канева, влаштовується писарем до повітової Земської управи. 1908 року газета «Рада» надрукувала його перше оповідання під псевдонімом В. Стеблик.

Олекса, щоб не лише прожити самому, а й допомогти матеріально молодшим братам і сестрам, подався на заробітки до Катеринослава (нині Дніпропетровськ). 1912 року він повертається до Канева, де влаштовується, за прикладом старшого брата, до Земської управи. Брати Варавви організовують і видають першу в історії Канева українськомовну газету, яку, щоб приспести пильність цензорів, називають «Каневською неділею». 1913 року побачила світ перша поетична збірочка Олекси «Ряст», підписана псевдонімом Олекса Кобець. Художнє оформлення книжки в країнських традиціях українського книгодрукування виконав Григорій Варавва.

Газетою «Каневская неделя» зацікавилася охр安娜, але посадити братів Вараввів за гратеги перешкодив вибух Першої світової війни. Олексу мобілізують у діючу армію. Він стає повним георгіївським кавалером, потрапляє в полон і переходить такі кола пекла, в порівнянні з якими пекла Дантового здаються витвором дитячої уяві. З табору Олекса пише додому листи-плачі рідною мовою. Один із табірних цензорів, на щастя, був українським патріотом, членом Союзу визволення України, який отримався полоненими українцями. Олексу переводять до табору у Фрайштадті (Австрія), організованого Союзом з метою підготовки військових та культурно-освітніх кадрів для майбутньої вільної України. Це тут О. Варавва-Кобець написав вірш «Від синього Дону до сивих Карпат», який, покладений на музичну композицію і січовим стрільцем Михайлом Гайворонським, незабаром став одним з найулюбленіших національних гімнів в Україні, і по всіх українських поселеннях на чужині. Я хочу навести текст цієї пісні-гімну повністю не лише тому, що вона не втратила своєї актуальності, заангажованості й сьогодні, а й тому, що деякі нинішні виконавці викохують її зміст на догоду державним мужам, у яких на лацканах піджаків тризуб, а в серці -- п'ятачку зірка.

Від синього Дону до сивих Карпат
Одна нероздільна родина,
Без панства, без робства, насильства і грат --
Вільна, незалежна Україна.

Ми діти України широких степів,
Ми заїжджаємо до бою,
За правду, за волю, за славу батьків
Наш прапор лелеє горю.

Сини України! Ставаймо вільни
Під пропорцією однієї --
З берем з поля рідного квіти рясні
В вінок України вільної!

У фрайштадському таборі О. Варавва-Кобець написав ще один, надзвичайно важливий для пробудження національної свідомості людей у сиріх солдатських шинелях твір -- п'есу «В Тарасову ніч». І ставили не тільки в неволіничих таборах Німеччини та Австрії. Микола Садовський бере її до репертуару свого театру. На прем'єрі цієї п'еси, в Києві, після кількарічної розлуки зустрічаються брати Варавви. Старший -- член уряду УНР, молодший -- колишній військовополонений.

Йшли енкаведисти забирати батька, іх уже лишилось п'ятеро. Найстаршого Юрія в 1933-му з'їли люди. 1947-го помре жахливо голодною смертю Володимир, названий так на честь свого хрещеного батька, голови соціалістичного уряду Директорії, всесвітньо відомого українського письменника Винниченка.

Тоді, коли забирали батька навіки, а матір на сім років, вони голодними галченятами просиділи в порожній кімнаті цілу ніч, не знаючи, яку долю вготували им вірні ленінці і ще вірніші сталинці. А вранці іх відвезли до притулку для дітей «вогорів народу» в Таганці. Діти Григорія Варавви відмовилися від іжі, не відвідували школу і вимагали одного -- повернути им батька і матір. Через три місяці іх розібрали родичі. Але і в родичах вони довго не витримали, все приходили до рідної хати, складали докупи цеглини від вікнами, ставали на них і заглядали у вікна й бачили там не хохоли тата і мату, а чужого дядька, обперезаного ремініччям із червоною зіркою на кашкеті й тітку, яка анітішечки не була схожа на рідну маму. Дядько спочатку спускав на них собаку, а довідавшись, чиї вони діти, впустив до крихітної кімнати в іхній рідній, ще дідом муріваний хаті. У тій кімнаті діти, голодні й холодні, збівши докупи, щоб було тепліше, тихе сенько, щоб не почули дядько з тіткою, все кликали маму і тата.

Тата вони так ніколи й не докликались. Його 4 листопада 1937 р. горезвісна «трійка» НКВС, без прокурора і захисника, і навіть без підсудного, засудила до розстрілу як... польського шпигуна і диверсанта. Він чи з 4-го на 5-е листопада Григорія Петровича Варавву-Стеблика розстріляли на 54-му році життя. Він спить вічним сном у Черкасах, на колишньому єврейському цвинтарі, у братській могилі.

А мама подала вісточку через рік. Із селища Іргіз, що в Казахстані.. Коли дядько і тітка не було вдома, діти вилазили на горище і рятувались від лютого розпukу читанням батькових рукописів. Ці рукописи не збереглися. Вони загинули разом з хатою під час німецько-фашистської окупації Канева. Сьогодні з шести дітей Григорія Варавви-Стеблика топчує ряст лише двоє. Через поета Дмитра Чередниченка я познайомився зі Станіславом Григоровичем Вараввою, запитав:

-- Чому ваш батько, щирий українець, а дав вам польське ім'я?

-- То я сам собі його дав. Батько назав мене Світославом, а таке ім'я в ті прокляті роки надто у вічі кидалося...

Станіслав Григорович Варавва воював з японцями на Далекому Сході. В Порт-Артуру закінчив середню вечірню школу, вступив на заочний відділ Далекосхідного політехнічного інституту. Демобілізувавшись з армії, іспити за перший курс складав у Московському інституті зв'язку. Потім став радистом, але в деканаті йому сказали, що ця професія для дітей «вогорів народу» під сімома замками. Тож став (дипломований інженер!) майстром по експлуатації електромереж.

-- Чому, -- питав, -- під час хрущовської «відлиги» ви не звернулися до органів, щоб ті реабілітували вашого батька?

Станіслав Григорович відповів після довгої мовчанки:

-- Нехай вони самі себе реабілітують. Це в них руки по лікті в невинній крові, а не в моєму батьку...

До Олекси Варавви-Кобця фортuna була дещо милосердніша. Безпартійний, редактував журнали «Громада», «Нова громада», «Сільський господар». Авторами цих часописів були здебільшого найвидатніші українські письменники та науковці. Згодом майже всі вони стали «лагерною пыльлю». О. Кобця «добрелесі» чекали арештували, але, прогримавши добу, випустили на волю. Чому? «І в найпотійшій війні гинуть не всі, -- пише він у своїх спогадах. -- I коли серед бурхливих хвиль океану йде на дно корабель, -- і там якомусь відсоткові пасажирі пощастили інколи врятуватися. Випадок, чи Боже Провидіння? Сотні разів і над мою висів «караючий меч пролетарського кривосуддя», але щоразу «чаша сія» минала мене без ніяких заходів з моєgo боку, крім, хіба, мовчазної молитви...»

Але, як свідчить син О. Кобця Олександр Варавва-Воронин, деякі запобіжні «заходи» він усе ж робив: не

і мир» та «Анну Кареніну» Льва Толстого, твори М. Острозв'ского і М. Горького.

Біля під'їзду будинку письменників «Слово» щоночі і по кілька разів зупиняється «чорний ворон». На 66-ти квартирий будинок зосталося лише кілька письменницьких родин і поміж них -- родина О. Кобця. Сім'я жила в постійному очікуванні арешту. І так воно і сталося б, якби не війна. О. Кобцю наказують евакуйовуватись углиб території СРСР. Він не виконує наказу і його, за непослух, заочно засуджують до розстрілу. Лише навальний наступ фашистсько-німецьких військ не дав змоги органам виконати вирок «трійки».

В сорок третьому О. Кобець ще вірив, що Україна, затиснена між молотом і ковадлом, виживе: вселяла надію безкомпромісна боротьба УПА на два фронти. А тому не хотів віїздити на Заход, по кілька місяців жив то у Львові, то у Станіславі (Івано-Франківську) і писав, писав.. У Львові мала вийти його книжка «Сонце сходить», присвячена українській дітвіор. Та судилося цій добрій і мудрій книзі побачити світ у далекій Америці, куди в 1950 р., після поневірянь у таборах для переміщених осіб, перебралася на постійне проживання сім'я письменника. В Америці 57-річний Олекса Кобець працював спочатку чорноробом у лікарні, потім таким же чорноробом на фабриці ножів, редактором української радіовисилання. Помер Олекса Кобець 5 вересня 1967 р. похований на цвинтарі м. Боффало.

Григорія Варавву-В. Стеблика згадав добрим словом Василь Півторадні, надрукований у збірці «Весняна прорість» (К., 1969) його оповідання «З подорожі».

Ім'я Олекси Варавви-Кобця відкрив для нас кілька років тому Дмитро Чередниченко, розшукавши у Вінницькому синін письменника Олега й Олександра, а потім, у Каневі сина Григорія В

аспірантури, закінчила художній технікум і працює як художник.

Юрій Арсенович Кохно народився в Лебедині 20 квітня 1925 р. До війни закінчив 8 класів середньої школи, за кожний клас отримував Похвальну грамоту.

Під час війни був мобілізований до лав Радянської армії. Службу почав у м. Орехово-Зуєво курсантом навчальної бригади. У травні 1944-го Юрій Арсенович — уже сержант, командир відділення на 3-му Білоруському фронти. З початком операції «Багратіон» пройшов шлях від Смоленська через Білорусь до Східної Пруссії, де був поранений. Після одружження був направлений на 2-й Український фронт і зустрів перемогу в Чехо-Словаччині. Юрій Арсенович хоробрьо воював, за що був нагороджений орденом Вітчизняної війни I ст., медалями «За відвагу», «За бойові заслуги», «За перемогу над Німеччиною» та ін.

Потім брав участь у війні проти Японії, закінчив її в Порт-Артурі. Там і прослужив до 1950 року.

Повернувшись до Києва восени 1950 р. Як учаснику війни йому дозволили відвідувати лекції в Київському лісогospодарському інституту при умові отримання весною 1951 р. атестату за середню школу. Юрій Арсенович проявив наполегливість і весною 1951 р. здав на «відмінно» екзамени за середню школу і за перший курс інституту.

У 1955 р. закінчив інститут з відзнакою. По закінченні інституту працював у науково-дослідних установах науковим співробітником, завідувачем лабораторією, завідувачем відділом. Спеціалізувався на переробці пластмас в деталі приладів та в товари народного споживання.

Мав 50 наукових праць та кілька книжок.

У 1966 р. перешов працювати на посаду головного інженера головного управління по виробах з пластмас Міністерства місцевої промисловості УРСР.

За період роботи в головному управлінні при участі Юрія Арсеновича було побудовано 8 спеціальних заводів з переробки пластмас у різних містах України.

Потім працював головним інженером Київського комбінату полімерних матеріалів та директором цього комбінату.

З 1985 р. пенсіонер, проживає постійно в Києві. Одружений. Дружина — Світлана Федотівна.

Дочки — Олена та Катя. Обидві закінчили Київський політехнічний інститут.

Намайже нічого невідомо про дітей Василя Прокоповича Кохна. Можливо, допоможуть читачі цих заміток. А от нащадки Микити Кохна і нині всі живі й здорові, хоча й перебувають далеко за межами України. Колись ніхто з них і не мріяв, що буде жити вдалій країні, що доведеться об'їздити, вірніше, облітати майже всю земну кулю, працювати на різних континентах. Думати про таке в дитинстві, коли неможливо було придбати іграшку, а звичайний велосипед був рідкістю, коли над сім'єю весь час чатувала небезпека, було, мабуть, надто забагато. Але так сталося, що багато свідчень про Кохнів та про Лебедин ми отримали із далеких Сполучених Штатів Америки.

Старшим у сім'ї Микити Кохна був Валентин Микитович Кохно. Він народився 16 травня 1922 р. у Лебедині, коли батько вчителювали. Як уже зазначалося вище, сім'я Микити Кохна невдовзі залишила Лебедин і дитинство Валентина, а також його брата Тараса та сестри Катерини пройшло в багатьох містах і селах, де доводилося служити їхньому батькові.

Середню школу Валентин закінчив у 1941 р. у Харкові (школа № 23). Там сім'ю Кохнів застала війна. У 1943 р. вони виїхали до Німеччини, а по закінченні війни поселилися в таборі для біженців поблизу Мюнхена.

У кінці 1945 р. Валентин з братом Тарасом почали навчатися у відомій Мюнхенській вищій технічній школі на інженерному факультеті.

Паралельно Валентин працював головним адміністратором хору «Україна», яким керував відомий диригент Нестор Городовенко, колишній фундатор капели «Думка». У цьому ж хорі співала маті Віра Кохно (Шинкаренко)..

У липні 1950 р. по закінченні навчання Валентин Кохно (разом із сім'єю) переїжджає до США і поселяється в Чикаго, де проживало багато українців. Там він довго працював в архітектурно-інженерних установах, а останні роки у відомій компанії «Перкінс і Вілл», яка є третім за величиною в Сполучених Штатах. Там же працював його брат Тарас. Вони були головними інженерами проектів різних будівель (хмарочосів, готелів, військових баз, аеродромів і т. п.) в різних країнах світу.

Тому можна без перебільшення сказати, що брати

Валентин і Тарас об'їздили весь світ.

У 1990 р. Валентин з дружиною Раєю (родом із Кременця) переїхали до Флориди, де і проживають тепер уже як пенсіонери.

Паралельно із основною роботою за професією Валентин Кохно проводить активну громадську роботу на землі Української православної церкви.

Він очолює Братство імені першого митрополита УАПЦ Василя Липківського, яке розгорнуло активну видавничу діяльність у пропагуванні історії УАПЦ та відстоюванні її права на існування в сучасних умовах.

Братство видавало відомий часопис «Церква і життя», випустило такі фундаментальні праці, як «Проповіді митрополита Василя Липківського», «Мартиологія українських церков» тощо. Особливо цінна остання, де на 1200 сторінках мовою документів та спогадів розповідається про створення та розгром УАПЦ в 20-х та 30-х рр. Там представлені і лебединські діячі: загаданий вище Микита Кохно, священик Георгіївської церкви Іван Лукашевич та Павловський, лип'янські священики Антон Кас'ян, Трифон Качура, уродженець с. Матусів Клим Попко.

На кладом В. Кохна було відкрито меморіальну дошку в Києві на честь останнього митрополита УАПЦ Івана Павловського.

В. Кохно звертався до вищих державних чиновників з проханням дозволити відкрити меморіальну дошку на храмі Святої Софії в Києві на честь засновника УАПЦ митрополита Василя Липківського, але, на жаль, цього ще не вдалося зробити.

З утворенням у 1992 р. Київського Патріархату В. Кохно є його активним прихильником і входить до редакційної колегії часопису «Українці Америки за Київського Патріархат», який почав входити в 1997 р. Незважаючи на похилий вік, В. Кохно продовжує працювати на церковній ниві, мріючи (як він сам висловився) про єдину Україну з єдиною православною церквою і таким чином наблизити мету, заради якої поклав своє життя його батько Микита Кохно.

Цю ж справу певною мірою продовжує і єдиний син Валентина Кохна — Тарас (1960 р. н.). Він є досить відомим лікарем у США, веде активне громадсько-політичне життя. Наприклад, він був у числі запрошених осіб на інаугурацію президента Б. Клінтона, яка відбулася 20 січня 1997 р.

На прохання покійного патріарха Володимира (Романюка), він став фундатором поставлення на стіні храму Св. Софії в Києві меморіальної дошки в бронзі на честь першого митрополита УАПЦ Василя Липківського, на що ще немає дозволу. Тарасові Валентиновичу Кохну 37 років, і він ще в 33 роках захистив дисертацію, ставши доктором медичних наук.

На моє прохання деякі Кохні написали свої автобіографічні спогади. Тому я насмілився навести їх в авторському варіанті з незначними поправками, а також доповнити відомостями з інших джерел.

Досить ясно, наприклад, пише про себе брат Валентин-

на Тараса Микитовича Кохно:

«Народився 28 серпня 1923 року в с. Набоків Хутір (Городищенський район Черкаської області) в родині священика УАПЦ під проводом славної пам'яті митрополита Василя Липківського. Останні роки на Україні жив у Харкові (від 1932-го по 1943-й рік). Закінчив середню школу № 23 в Харкові в 1941 році.

Перед закінченням війни та після війни (до 1952 року) жив у Німеччині (у Мюнхені), де навчався в технологічному інституті близько двох років співав у хорі під керівництвом Нестора Городовенка.

В 1952 році виїхав до США (в м. Міннеаполіс), де один рік продовжував навчання в Міннесотському університеті на факультеті електричної інженерії.

В 1954 році переїхав до Чикаго, де до 1956 року продовжував кінцеві навчання в Іллінойському технологічному інституті на факультеті електричної інженерії.

В 1957 році одружився з Лідією Овчарук в м. Чикаго. Маємо трьох дітей: Юрія, Наталію та Марту, а також трьох онуків: Олександра, Павла та Петра.

Я працював близько 40 років як інженер-електрик в інженерно-архітектурній фірмі м. Чикаго, останні 25 років на посаді головного інженера. В 1993 р. вийшов на пенсію.

Я був відповідальним інженером у проектуванні великих споруд, таких як аеродроми, шпиталі, хмарочоси, університети, готелі та інші проекти. У зв'язку з тим, що

багато проектів були замовлені різними країнами світу, мені довелося побувати на всіх континентах земної кулі: в Іракі (проект Багдадського університету), Саудівській Аравії (два військові академії та ціле місто з п'ятьма мечетями), Єгипті (головна квартира нафтової промисловості), Індії (два хмарочоси в м. Джакарті), Гонконзі (четири хмарочоси в середньому по 40 поверхів кожний), Малайзії (готель з відпочинковим рестораном в м. Куала-Лампур), Південні Коральні (два шпитали в Сеулі), а також Сінгапурі, Китаї та багатьох країнах Європи.

Поза професійною працею я брав активну участь в українському громадському та церковному житті.

Разом із братом Валентином був одним із семи родин засновником церкви Святого Андрія Первозванного в м. Блюмінгдейл (штат Іллінойс). Церква та вся її нерухомість оцінюється нині в сумі понад п'ять млн. доларів.

У минулому був головою парафіяльної ради, головою церковного хору, та ще й тепер разом з дружиною співавою в церковному хорі.

Тепер подаємо коротенькі біографічні довідки про дітей Тараса Кохна, які заслуговують певної уваги.

Юрій Тарасович Кохно народився 20 квітня 1958 р. в м. Чикаго. Середню школу закінчив у м. Довнерс (штат Іллінойс).

Вищу освіту здобув в Дю-Пейдж-коледжі штату Іллінойс. Крім того, закінчив середню школу українознавства при кафедральному соборі Св. Володимира м. Чикаго.

Нині працює інженером по електроніці на посаді директора, репрезентуючи п'ятнадцять штатів США в реалізації комп'ютерів для застосування в промисловості.

Одружений, має сина Олександра 13 років. Добре водопіде українською мовою. Був членом організації Українського молоді.

Добре грає на гітарі як в українському, так і професійному оркестрі.

Марта Тарасівна Кохно. Народилася 21 листопада 1963 р. в м. Чикаго. Закінчила середню школу в м. Довнерс-Грав (штат Іллінойс).

Вищу освіту здобула в Іллінойському університеті, а потім після чотирьох років навчання захистила звання доктора оптометрії в Іллінойському інституті оптометрії в 1987 р., маючи лише 24 роки.

Працює лікарем-оптометристом. Ще не одружена.

Скінчила 10-річну середню школу (паралельно з американською школою) українознавства. У 1983 р. навчалася в Гарвардському університеті (м. Бостон) для вдосконалення знань української історії, мови та культури.

Багато років була членом організації української молоді, а в старших роках вихователькою молодших членів організації.

Марта любить спорт, співає в церковному хорі, грає на бандурі та має хист до малювання.

Наталія Тарасівна Кохно-Цепінська. Народилася 17 червня 1959 р. в м. Чикаго. З відзнакою закінчила десятирічну школу українознавства при парафії Св. Володимира в м. Чикаго.

Середню американську школу закінчила в 1977 р. в м. Довнерс-Грав (штат Іллінойс).

Вищу освіту здобула в Іллінойському університеті м. Чикаго в 19

1925 р. у Млієві Городищенського району.

Вищу освіту почала здобувати ще під час війни, навчаючись в 1942–44 рр. поспільно у Харкові, Вінниці, Львові – у медичних інститутах.

Після еміграції на захід навчалася в 1945–50 рр. у Вільному університеті (м. Мюнхен): вивчала філософію, психологію, міжнародну політику, радянську систему і освіту.

Закінчила університет з відзнакою. Успішно захищила дисертацію «Критичний аналіз основ комунізму та радянської освітньої системи».

У 1950 р. прибула до США, де з 1952 по 1956 р. продовжила навчання в Колумбійському університеті (м. Нью-Йорк). Уже в 1954 р. під час виборів президента Д. Ейзенхауера була радником і консультантом конгресового виборчого комітету.

До 1980 р. протягом 25 років Катерина Кохно була професором і викладачем у відомих університетах Америки і Європи.

У 1980 р. була делегатом міжнародної конференції «Світова антикомуністична ліга» в Женеві (Швейцарія).

У 1981 р. дісталася нагорода Перемоги від президента Р. Рейгана і Центрального республіканського комітету.

У 1982 р. Катерину Кохно нагороджено президентом Рейгана так званою «Presidential Achievement Award» – президентською нагородою за професійні і міжнародні досягнення. Її часто запрошують на конференції та брифінги до Білого дому.

У 1984 р. Катерина Кохно входила до президентського комітету «Рейган – Буш» для виборів Рональда Рейгана на другий строк і за це після виборів отримала від президента Рейгана і віце-президента Буша спеціальну «Golden Award» (Золоту ногороду).

В 1985 р. Катерина Кохно була включена міжнародним біографічним центром м. Кембріджа (Англія) в тисячу визначних науковців світу. В 1987–88 рр. вона знову працювала радником у головному комітеті по виборах президента Д. Буша. В минулому була доповідачем на багатьох конференціях в університетах, у Білому домі, міжнародних конференціях за кордоном та дипломатичних форумах, співпрацювала з «Комітетом військової безпеки» та з «Комітетом платформи для республіканської партії», виступала по радіо і телебаченню у Вашингтоні, Чикаго, Клівленді, Нью-Йорку, Вісконсині, Сіетлі та в Канаді.

Отож ми знаємо, що ця жінка завдяки своїм здібностям та природному розуму має чи не найвищі досягнення серед Кохнів-чоловіків, про яких іде мова в цій розівді.

• • •

Дочка Катерини Кохно Віра розповідає про себе лірично: «Мое життя розгортається, як стрічка на вітрі. Із раннього дитинства я пригадую блакитні та сонячні вінки, що ми плели та пускали на воду в озері в ніч на Івана Купала. Міцно взявшись за руки, співали та стрибали над ватрою.

Бабуся Віра вчила нас абетці, а мама возила до блискучого океану побачити всі ті зірки, що впали з неба на воду. «Отче наш» тримав нас під своїм широким крилом. У школіні роки мама і бабуся розповідали нам про Тараса Шевченка, чиї твори ні смерть, ні неволя не пригнушили. І подаючи квіти кобзарям на сцені, ми гордо співали: «Ще не вмерла Україна».

Ми марширували біля пам'ятника Шевченку у Вашингтоні і тримали плакати: «Звільніть Валентина Мороза». Того року за допомогою маestro Китаєвого я вивчала американський гімн і грава його на бандурі під час святкування 200-річчя свободи в Америці (1976 р.). А зараз, під пауччі хвилі бузку за вікном, я перегортала сторінки свого життя:

1. У 13 років мій перший вірш «Похорон» був надрукований у газеті «Українське православне слово», а другий

Vira Kochino з дітьми

— в газеті «Церква і життя», який присвячувався моєму дідуся, отцю Микиті, що загинув на засланні в Сибіру.

2. У 15 років за вірш «Зима» я здобула перше місце на конкурсі штату Пенсильванія.

3. У 17 років я одержала першу премію в національному американському конкурсі за свій вірш «Кавуни».

4. У 20 років я була нагороджена своїм університетом за вірш «Індіані».

5. У 25 років я отмала нагороду за вірш «Колір троянд» на конкурсі в Каліфорнії.

6. У 30 років я надрукувала статтю про свою медичну працю з американськими індіанцями.

7. У 33 роки я здобула першу премію у своїй медичній школі (університеті) за повість «Дощ у пустелі».

У теперішній час працюю над книжкою, переказуючи медичні історії в літературній формі.

Завдяки своїй мамі Катерині Кохно, на столі якої завжди стояли моделі мозку та ока, книжки Леонардо да Вінчі, в мене розвинулася потреба зрозуміти, як наше, Богом дане тіло функціонує в здорові і в хворобі. Вже в шість років я заявила своїм однокласницям про своє зацікавлення медициною та намір стати лікарем.

Закінчила середню школу другою за знаннями серед 623-х учнів.

Була президентом «Середовища гонорових студентів» у середній школі, обирається секретарем біологічної спілки в університеті.

У медичній резидентурі я була винагороджена премією за свою працю із дітьми, як хворіли фізично та ментально.

Тепер я працюю у відділенні швидкої допомоги та загальної родинної медицини, включаючи прийняття родів та опіку немовлят, а також опіку серйозно хворих пацієнтів у інтенсивному відділенні.

Крім української та англійської, розмовляю французькою (май батько лінгвіст). А вдома тільки українською із своїми двома дітьми: Сереною (3 роки) та Віктором (4 місяці).

Маю бажання відвідати свою рідну Батьківщину — Україну, яка колись мала велику силу і волю».

тив і організував у Парижі «Балет 1933».

Потім знову повертається до «Російського балету» (1935) як художній консультант, і після поділу його на два незалежні колективи продовжує роботу з «Балетом Монте-Карло» до 1939 р.

У 1945 р. він допомагає створити «Балет Елісейських полів» і працює в ньому художнім керівником до 1951 р.

Головним досягненням Бориса Кохна, крім керування балетними колективами, є створення книжки «балет», яка вийшла в Парижі в 1954 р. У книжці автор розповів про життя і творчість геніального російського художника балету С. Дягілєва, в колективі якого працювали такі зірки, як Тамара Карсавіна, Іда Рубінштейн, Сергій Лифар та ін.

Борис Кохно був особисто знайомим з багатьма відомими композиторами і художниками, з якими йому довелося спілкуватися як при житті С. Дягілєва, так і після цього.

Помер Борис Кохно в США у 80-х роках.

* * *

У Прокопа Кохна був брат Марко, серед синів якого (Данило, Іван, Захарко, Порфир, Семен) найвідомішим є Семен Маркович Кохно (1902–1984). Народився і закінчив своє життя в Лебедині.

В дитинстві і молодості пережив страшне лихоліття, яке випало на долю нашому народові в I половині ХХ ст.

Маючи від природи неабиякі організаторські здібності, Семен Маркович очолив перший у Лебедині колгосп ім. XII-річчя Жовтня. Тоді це був один колгосп на все село. Нам, людям, які звикли до більш-менш стабільного життя, нині важко уявити, як труднощі випали на долю перших організаторів колгоспів, коли все було в новизну, багато доводилося створювати на ходу, вирішувати безліч питань різного характеру. В 1933 р. єдиний колгосп розділив на три, і Семен Маркович деякий час працював головою колгоспу ім. Петровського, а в 1937–40 рр. — головою колгоспу ім. Сталіна в Лозуватці.

У 1940 р. був призначений директором Сигнаївської МТС. З початком війни в 1941 р. Семен Маркович був евакуйований разом з технікою МТС в Данилівський район Саратовської області. В 1942 р. був мобілізований у діючу армію.

Був старшиною роти, мав тяжке поранення.

Демобілізувався в 1945 р. і відразу ж після повернення в Лебедин був призначений директором Шполянської МТС, де пропрацював п'ять років. За часів його керівництва це підприємство досягло чималих успіхів, і М. Кохно був нагороджений орденом Леніна.

У січні 1950-го на загальних зборах у колгоспі ім. Сталіна колгоспників одночасно зажадали повернення до них головою правління С. М. Кохна, якого вони добре пам'ятали ще з довоєнних часів. Він знову повертається в Лозуватку і невдовзі колгосп досягає суттєвих успіхів у господарській діяльності. У 1951 р. С. М. Кохно вдруге нагороджується орденом Леніна, а в 1954-му колгосп і його голова були учасниками всесоюзної сільськогосподарської виставки.

Останні роки життя С. М. Кохно жив у своїй селянській хаті в Лебедині, де й помер у віці 82 років. Його ім'я завжди згадується з теплотою і повагою як односельчаними, так і людьми району, з якими він працював довгі роки.

* * *

На цьому закінчуються розповіді про цю неординарну родину лебединських Кохнів. За минулі сто років вони пережили все, що пережив наш багатостражданний народ. І незважаючи на страшні лихоліття, представники цієї родини вперто йшли вперед, піднімалися по крутих сходах життя, намагаючись досягти більшої досконалості як фахової, так і загальнолюдської.

В її складі ми бачимо хоробрих воїнів, науковців, інженерів, лікарів, церковних діячів, політиків, мистецтвознавців. Їхні досягнення не впали їм просто з неба, а є результатом тривалої, непомітної для стороннього ока, кропіткої праці, що традиційно для нашого народу. В цьому смислі лебединські Кохни прославили наше село, є його гордістю та прикладом для наслідування. 20 травня 1997 року свою батьківщину Лебедин відвідав Валентин Кохно. Він відразу пізнав стару дідівську хату, побував у визначних місцях села. Для рідного села він подарував невелику підбірку книжок (170 од.), яка зберігається в заводській бібліотеці окремим фондом.

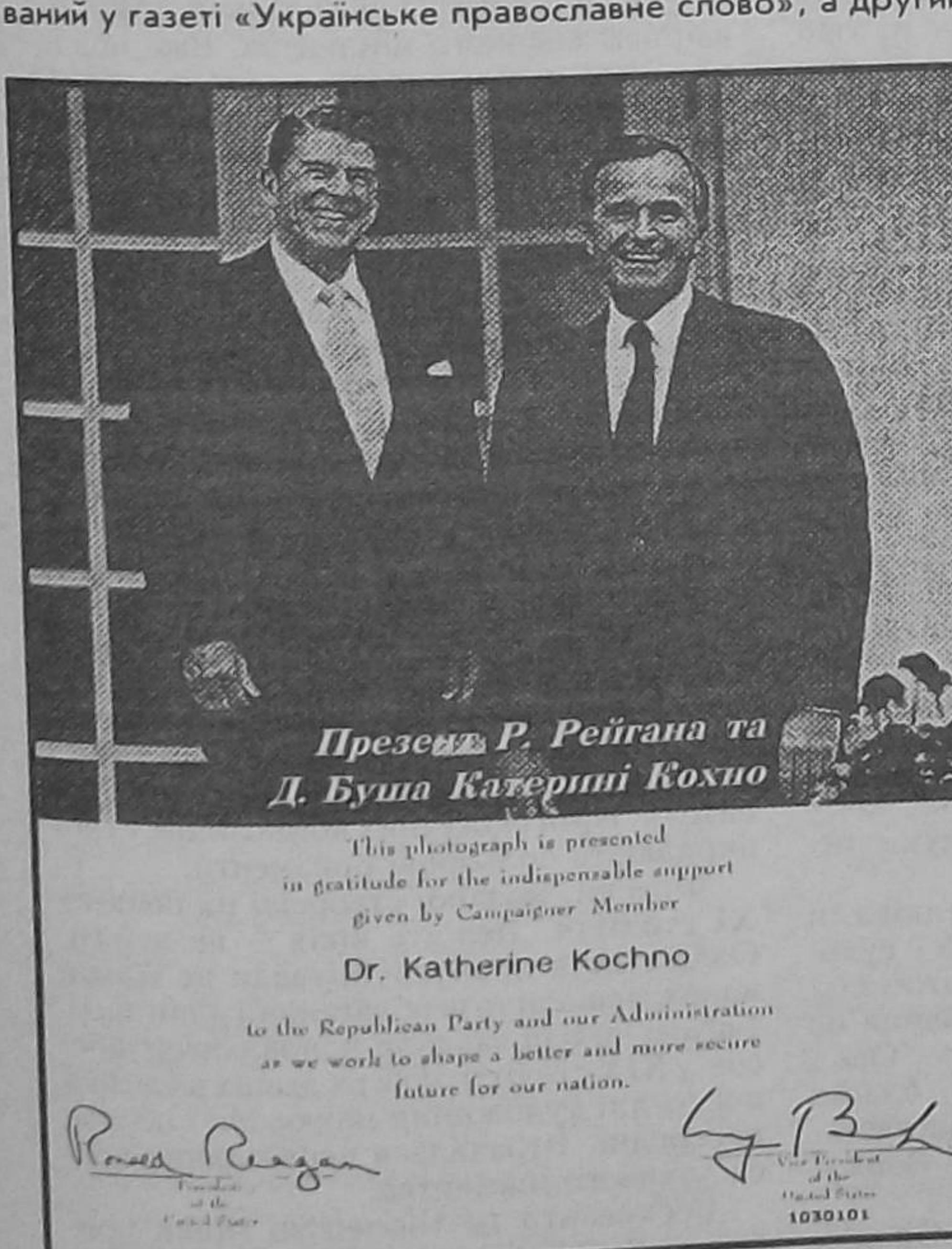
Далеко за океаном лебединські Кохни знають і пам'ятають про свою Вітчизну і, як видно з розповідей, їхні діти і внукі, незважаючи на англомовний людський океан, вивчають (добровільно і додатково) україністику, розмовляють рідною мовою і навіть пишуть вірші. І мріють відвідати свою праматір Україну.

Валентин Кохно не без гордості повідомив, що нині у США українська діаспора за свою значущість входить на друге місце (після євреїв) в основному завдяки традиційній слуханням, дисципліні, працелюбству.

Минають роки, змінюються покоління, невинний час перегортає сторінки нашого життя, швидко перетворюючи їх в історію.

І в одну із сторінок історії Лебединна вписали вагомий внесок лебединські Кохни.

I. ЕЛІНЦЬКИЙ,
краснозвінець

Президент Р. Рейган та
Д. Буш Катерині Кохно

This photograph is presented
in gratitude for the indispensable support
given by Campaigner Member

Dr. Katherine Kochino

To the Republican Party and our Administration
as we work to shape a better and more secure
future for our nation.

Ronald Reagan
President of the
United States
1981–1989

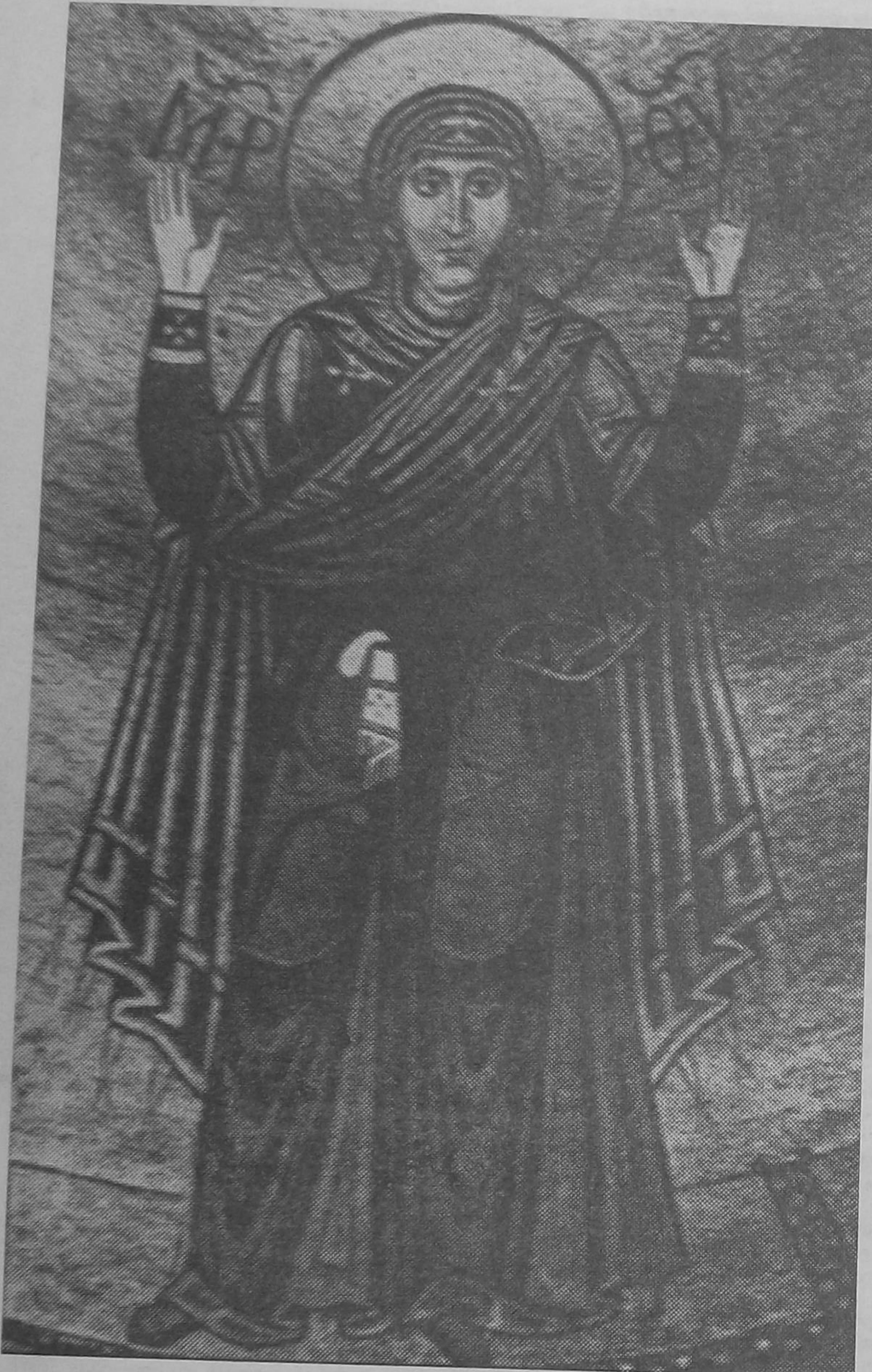
Katherine Kochino
Member of the
House of Representatives
1981–1993

Борис Кохно

гідні Кохнів, які стоять дещо
осторонь сім'ї Прокопа Кохна, про пред-
ставників якого весь

час ішла мова, хоча вони є кровними родичами. Перша — це Борис Кохно. Ми поки що не знаємо його батьків, мабуть, це була вже зруси-
фікована сім'я, бо Борис Кохно народився в Москві в 1904 р., там же навчався в Імператорському лі-
цеї. У 1920 р. він емігрував у Францію

Київ -- одне з найкрасивіших міст Європи, і, здається, найвітончіша його окраса -- Софійський собор, храм на честь Божої Мудрості. Наші далекі прадіди називали його «диво велике». І справді диво! Якщо порівняти з сучасними висотними будовами, собор зовсім не високий. Проте вже дев'ять століть здається людям, що його бані, увінчані золотими хрестами, сягають неба.

Минають століття, змінюються життя, та незміна невмируща краса Софії. Її силові лінії пориваються навсякі: у космос -- через релігію, у Західну Європу, Азію та за океан -- через українську культуру.

Софія Київська -- джерело пізнання історії нашої культури, зокрема мистецтва Київської Русі. Майже два століття триває вивчення храму. Проте його стіни ховають ще чимало таємниць. Навіть на питання, коли побудовано собор, й досі немає точної відповіді. Широковідомі рядки «Повість минулих літ»: «Заложив Ярослав город -- великий Київ, а в города съего ворота е Золоті. Заложив він також церкву святой Софїї, премудрості Божої митрополії, а потім церкву на Золотих воротах, кам'яну, Благовіщення святої Богородиці... Після цього (він звів) монастир святого Георгія (Побдоносця) і (монастир) святой Орини».

Цій розповіді передує докладний опис «битви злодіїв» Ярослава з печенігами. Бойовиско відбулося 1036 року, «на міст, ідже стоїть нине свята Софія», а тоді було «поле вінь града». Читаєш літопис і, здається, чуеш дзвін зброй, бачиш сонмимі стріл, що летять над полем битви, у якій брали участь кияни, новгородці, варяги. Військо Ярослава перемогло -- «побегоша печенізі»...

Все, здається, ясно, все зрозуміло: собор побудовано року 1037 на місці перемоги над печенігами. Дехто з учених і досі дотримується цієї гіпотези. А дехто засумнівався. Коли вірити Нестору-Літописцю, то 1037 року було побудовано собор, Золоті ворота, надбрамну церкву над ними, два монастири. Чи не забагато? Може, Нестор узагальнює під одним роком усю діяльність Ярослава-будівничого? І чому старіші за «Повість минулих літ» перший Новгородський літопис засвічує інше, засвічує, що Софія Київська заскладена не 1037, а 1017 року. Є ще кілька свідчень, що не все було так, як у Нестора. Наведемо останнє, на нашу думку, найпереконливіше.

Стіни Софії виявилися скарбницею епіграфіки. Було у Києві XI ст. чимало письменних людей. Від них залишилися видряпані на стінах коротенькі рядки слів. Такі написи мають назву графіті. Найчастіше це звернення до Бога, моляв, записана молитва швидше дійде до небес. Записували поділ, що найбільш хвилювали людей. Деякі графіти датовано. Дослідниками встановлено, що на графіті дати завжди визначені точно. Свідчення... Свідчення...

Багато років життя витратив відомий український учений Сергій Олександрович Висоцький на відшукування та прочитання графіті. І саме він знайшов у Софії напис, датований 1032 роком, коли, за Нестором, собору ще не існувало. Мабуть, життєпис Софії Київської все ж таки треба починати не з 1037, а з 1017 року. Не всі історики сьогодні згодні з цим датуванням, і пошук триває...

І дев'ять віків тому, і тепер -- тільки зайдеш до собору, як метуща та злітогідні земного буття залишаються за порогом.

Тут, під склепінням храму, наче відлунює загадковий і заспокійливий рай, де висихають слізози, загояться найболючіші ранні. Тягар знесогди спадає з душі. Стінані лінії стін стримують зйові прояви почуттів. Ледь чутне шепотіння натовпу в соборі здається молитовним.

Середньовічна Софія ззовні -- велична оселя духу. А в храмі -- прохолода, сутінки, тільки спалахують вогники свічок. У їхньому світлі виблискують золоті оздоби. Півкола арок, кола бандери вкривають живописні композиції мозаїк та фресок. Невагоме тихе ширяння. Наче потрапляєш на хвілі вічності. Оживає давнє прислів'я: «У церкві так гарно, наче на небі стоїш».

Так, мабуть, було і року 1051, коли в Києві обирали свого, першого руського митрополита Іларіона. Він обстоював незалежність Київської митрополії, культури, державності. Того дня під склепінням храму уроочисто зібралися київське духовенство. Люди в рясах з хрестами на грудях заповнили головний неф. Ярослав стояв на хорах. Схвильовано очікував ждану хвилину. Не один

Софії Київської. На Марії синій хитон, а поверх цього пурпурний плащ-мафорій. Це кольори одягу візантійських імператорів. На ногах -- червоні царські чобітки. Велич образу підсилює золоте скло. Сонячними промінчиками виблискує смальта -- маленькі шматочки скла, з яких викладається мозаїка. Обличчя Оранти, як і Вседержителя, суворе. Словене нежиночою силами, воно чимось нагадує античну Афіну-Паладу.

Мозаїки Софії Київської -- творчість кількох мозаїстів (для одного така робота не під силу), але Оранту та Вседержителя, вважають мистецтвознавці, створила одна рука. Обидва твори -- художні взірці найвищого класу.

Хто ж вони, ці безіменні митці? В Софії, мабуть, працювали і візантійські, і місцеві майстри. Так було і згодом, коли розписували Успенський собор Києво-Печерської лаври. Є згадки про те, що до Києва тоді прибули мозаїсти з Царграду. Їм допомагали кияни, найчастіше -- підлітки. Допомагали та навчалися. На сторінках «Києво-Печерського Патерика» читаємо, що учнем візантійців був

ДИВО

день, місяць, рік виборював він незалежність Київської держави від впливу Візантії. Нарешті сталося: митрополитом обрано його друга і однодумця Іларіона. Здавалося, не тільки люди, а й образи святих обнадійливо дивилися на Ярослава.

У Софійському соборі виголосив Іларіон і славнозвісне «Слово про Закон і Благодать». Високообдарований письменник, своїм «Словом» він започаткував самобутню публіцистику. В своїй промові Іларіон звертається до князя Володимира, який уже пішов з життя: «Великий кагане нашої землі Володимире! Син твій Ярослав храм Божої премудрості возвів на святість городу твоєму Києву, так що церква та стала дивом і славою на всі навколоїнні країни».

Пророчі слова! 1990 року, за ініціативою ЮНЕСКО, заповідний ансамбль Софійського собору в Києві внесено до Списку Всесвітньої спадщини усього людства.

І тягнуться люди до Києва, до його найголовнішого храму, наче прагнуть причаститися його красою. У соборі заїжджають люди. Дивна в ньому акустика: кілька науковців проводять водночас екскурсії, говорять різними мовами і одне одному не заважає. Їхні голоси -- наче шерхіт сторінок давніх пергаментів. Навіть коли в храмі немає відвідувачів, відчувається таке, начебто вас оточує натовп. Це дивляється на вас, як живі, очі святих, зазирають у душу і серце.

У середині храму зліт до небесного зеніту. На золотому тлі панує синій колір. Іконописці говорили, що «золото -- це світло надвічирне, съоме небо, де Спас від пітьми кромішної спасає.., а синій -- то любов небесна». Безліч відтінків синій фарби обрав невідомий художник-мозаїст для образу Христа-Вседержителя. Цей образ -- в медальйоні в центрі головного купола. Про цього не скажеш «під стелею», для середньовічної людини він був -- на порозі неба.

Іконописці найчастіше малювали Христа з сумісними добрими очима -- суворо і владно дивиться на нас Вседержитель. І уста в цього неусміхнені, і правиця не лише благословляє, а й застерігає. Ось і Марія руки до цього простягає, благає помилувати людей. Ця Богородиця звуться Орантою, що означає моляща. Вона є заступницею людей.

Колосальна мозаїчна фігура Оранти розміщена на склепінні головного вівтаря

уславлений киянин Алімпій Печерський, перший великий художник Київської Русі, ім'я якого зберегла історія. Не з Візантії брали й вищукано красиву смальту. У Києві розкопано залишки майстерні, у яких варили кольорове скло, -- якими вогниками спалахували назустріч археологам численні різnobарвні скельця. В українського художнього скла, відтак, давній родовід.

Однаке повернемося до собору.

На склепінні головного вівтаря, нижче зображення Оранти, -- ще одна велика мозаїчна композиція, так звана Євхаристія, або причащення апостолів. У центрі -- фігура Христа, до якого вони підходять один по одному повільними ритмічними кроками. Статура одного майже повторює статуру іншого, і на зразок вони однакові, однаковий білий одяг і німби навколо голів, мовляв, усі рівні перед Богом. Лише обличчя в кожного свое. І не тільки в апостолів. Вражає погляд мозаїчного портрета Іоана Златоуста. Очі його все бачать, все розуміють. Стривожено і проникливо дивиться він крізь час. Близький візантійський письменник, Іоан Златоуст описував на засланні через те, що картав ненажерливих багатіїв. Сплинуть століття, і з уст Івана Вишенського та протопопа Авакума почують люди відомін його пристрасного слова.

У Софії Київській не тільки мозаїки є вірцем високого мистецтва. Вже мовлено, що навіть коли у соборі немає відвідувачів, здається, що навколо патовт. Таємниця цього феномену -- фрески. Зі стін та арок дивляться очі святих, що наче звертаються до нас крізь вікі, крізь сучасність, про щось розповідають. Яке ж враження справляли вони на середньовічних соборян! Розглядаючи багатофігурні фрескові композиції, люди, особливо неписьменні, пеначе горгали сторінки Біблії. Неначе читали про життя, мучеництво і воскресіння Ісуса Христа.

Експресивні малюнки, емоційно напруженні, чудово виконані художниками високого класу, мали за мету не тільки оздоблення храму, створення урочистої ліпшини. Вони ще й заступали богослужебні книжки. Фрескові композиції, розташовані за певним планом, хронологічно відтворюють життєпис Спасителя. Крім сюжетних композицій, стіни викривають кольорові орнаменти.

Фрески, мозаїки створено на початку XI століття. Дев'ять віків -- не жарти. Оздоблення храму руйнували не тільки ворожі навали та невблаганий плин часу. Багато шкоди завдали поновлювачі фресок у XIX столітті: поверх давніх шедеврів посередині художники малювали і образи посередині. Втрачалася первозданна краса давнього мистецтва.

Воскресити це мистецтво мріяє професор Київського художнього інституту Михайло Бойчук. Стіни собору часто

бачили його учнів, яких ми пошило зведено бойчукістами. То були роки стalinських репресій. Зацікавленість художників у давньому мистецтві розцінено як замах на радянський устрій. Митців заарештовано і страчено. Знищено створені ними, зрозуміло, на сучасні теми фрески, що мали прикрашати падані будови. Вічна пам'ять і слава мученикам!..

Минуліся страшні часи. Нині в Софійському музеї розчищено фрески, працюють дослідники, їде науковий пошук. Вивчається архітектура храму, його одоблення.

Щоб зрозуміти минуле, треба в нього зазирнути. Подумки і ми подаємося у XVII сторіччя. 1651 рік. Неспокійно в Києві. До міста увійшло польсько-литовське військо. Очолює його литовський коронний гетьман Януш Радзивілл. Насторожено поглядають кияни на непроханих зайд. Один серед гетьманського пошуту вирізняється поміж іншими. Неозброєний, ввічливий, пікого не заїмає. На ньому голландський каптан, у глибоких кишенах якого завжди папір та

Ярослав.

Далі на стінах на пілястрах було знайдено фрагменти ще кількох фігур.

1939 року під час археологічних розкопок виявили основи двох стовпів, які колись, у сиву давнину, підтримували ще одну, західну арку храму. Вона була аварійною, і її розібрали, коли -- точно невідомо. Стало зрозумілим, що і на ній містилися фігури фрески.

Остаточний висновок учених: на трьох стінах храму був великий італьянський портрет князя Ярослава і його родини.

Італьянська фреска розташована прямо напроти Оранта. І, мабуть, невідповідно. Час її створення -- час найбільшого розквіту держави Ярослава Мудрого. Фреска -- апофеоз його могутності й слави. Після тривалих битв з братами -- під орудою Ярослава наречений і правий, і лівий береги Дніпра. Та він не самодержець, не тріумфатор, а підлеглий Неба. І Оранта благословляє Мудрого князя, благословляє його родину, заєвічує право на стіл Київський його синів.

Більшість мозаїк і фресок Софії легко

«Київського літопису». Його складено у Софії. Може, тому стільки гіркоти у стислих рядках. Читаємо: «І взяв Мстислав Київ. І грабував два дні город -- Подоля, і монастир, і Софію. Церкви горіли, християни убивали, жінок вели у полон, діти ридали». Читаємо далі, що «князі з династії Рюрика неперевірно штурмували Київ». Кожному кортіло, мабуть, полішили по собі: «В'їхав у Київ, поїхав до святої Софії і сів на столі діда і отця свого».

Або інший запис: «Літа 1204 Рюрик пограбував Софію, забрав шати ікон, книжки, і навіть одяг попередніх князів, на пам'ять повішений у церкві, де їх поховано». Ще одне свідчення -- сторінки «Радзивілівського літопису». В ньому мало не щодруга сторінка містить дивної краси мініатюри. А на них -- пожежі, наїзді, стрілянина з луків і катапульт.

Найстрашніший 1240 рік. Мерхні небозівд, пливуть над містом чорні хмари, здригається земля. Веде своє військо на Київ Батий. Софія віціла. Пограбували святиню, але не зруйнували, як інші храми. Не хотів хан у Києві затримувати, поспішав завойовувати Європу.

Після 1240 року собор стояв спустошений, самотній. Тільки вітер вривався крізь вибиті шишки, гуляв по храму, скліпуючи і стогнучи. Сумно дивились на порожнечу очі святих, вдруге приймали вони мучеництво...

А роки спливали. 1482. Князь Іван III просить «друга і брата» хана Гірея, щоб «неодмінно воював землі литовські» (тобто українські). На це прохання кримчаки завдають удару Києву. Із пограбованої Софії Гірея відсилає московському князеві щедрі дари.

Не обійшла Софію і Брестська утія 1596 року. Храм оголошено уніатською резиденцією. На якийсь час собор відійшов до уніатського духовенства, байдужого до православної святині.

Народчинить уніатам опір. Уніатський митрополит Рутський зміг відправити службу в Софії, лише подолавши забарикадовані двері собору. Храм був зруйнованим, занедбанім. Врятувати православну церкву допомогло козацтво. Запорожці не залишились остероп'ю політико-релігійних проблем. З притаманним цій однадцятій громаді гумором вони попереджають греко-католицького владику: «Не їдь до Києва, бо вб'ємо, як собаку». Польський король Владислав, тільки-но успадкувавши батьківський престол, не наважувався сісти на коштцю. Уніати примущені були де в чому поступитися.

1632 року Київським митрополитом обрано Петра Могилу. Він остаточно відповів Софію. Собор стає його кафедральною церквою. Яснішає небо над його золотими хрестами.

Петро Могила -- славетне ім'я! Михайло Грушевський пише про нього: «В його руках зібралися всі інституції православного Києва. І він використав їх небувалі засоби, відкінчівши упорядкування запущене церковне життя православне. Високо поставив Братську колегію, пізніше Академію, що на честь його потім носила ім'я Могилянської».

Петро Могила також перший реставратор Софійського собору. Храм ремонтують. З Афону митрополит запрошує іконописців, щоб поновити розписи. Відбудовуються зруйновані стіни. Вітер більше не гулятиме в соборі.

Знову спливают роки. Настане зоряний час стародавнього храму. Булава гетьмана України Івана Mazepy, людини надзвичайно обдарованої, пристрасної, енергійної. З притаманним йому темпераментом гетьман буде храм.

На масне волосся стелу
Поклав церкви своїй Mazepa...

Гетьман вирішує не тільки відремонтувати, але й надати нове, краще обличчя Софії Київській. Храм прикрашають грайливими орнаментами, рухливим, динамічним стає силует собору, який увібрав красу українського бароко. Барвистими стають його схильовані фасади.

Гостинно розчиняються двері оповщеного храму перед вірючими, особливо перед вірними його синами, які виборювали відродження Собору. Зберігся красномовний документ: в одному з пізніх літописів, датованому XVII ст., бачимо малюнок урочистої церемонії -- освячення в Софії козацького прапора.

Коли київським митрополитом стає ще один видатний просвітитель -- Рафаїл

Заборовський, він передає масу Петра Могили благодоріжну естафету культурерства. Новий владика ремонтує Києво-Могилянську Академію, надбудовує її другий поверх. За ініціативою Заборовського архітектор Шедель зводить лаврську дзвіницю, надбудовує дзвіницю Софійського собору, прикрашає її барочними ліпніми гербами, мушлями, виногронами. У творчій співдружності Шеделя і відомого українського художника Григорія Левицького народився такий шедевр українського бароко, як парадний в'їзд до Софії, на честь митрополита-менчената названий Брамою Заборовського.

У славі і шані Софія -- кафедральний собор української православної церкви. Знову заспівали її дзвони. Заспівали й голоси хористів. У перекладах Тараса Шевченка виконують вони вічні псалми Давида:

*Доки, Господи, лукави
Хваляться -- доколі --
Неправдою. Твоїх людей
Во тьму і в неволю
Закидали, добро твоє
Кров'ю затопили,
Зарізали прохожого,
Вдову задавили...*

Революція. За стінами собору зміни влади, гучні промови на площі біля Богдана, далекі й близькі постріли. У цьому вирі подій і пристрастей нерухомо височить мовчазний, на якийсь час забутій храм.

І знову зтьмарилось, мерхнє небо над Україною. Сталінські часи. Суцільне знищення пам'яток релігії та культури. Злітає в повітря уславлений Михайлівський Золотоверхий собор, неоцінена пам'ятка розквіту давньоукраїнської архітектури та мистецтва. Зруйновано Пирогошу, церкву, згадану в «Слові про Ігоря похід». На че зерци Софія Київська. Її доля вирішена, храм приречений. Радянський уряд оголосує Софію «найстарішим осередком феодально-церковної експлуатації і попівського мракобісся». Панує гіантomania. На місці собору мала з'явитися найбільша у світі урядова площа.

Трапляються щасливі рятівні випадки. У Москві гостювали Ромен Роллан з дружиною. Цитуємо її спогади: «1935 року нас з чоловіком запросили до Сталіна. Розмова зайшла про руські церкви, які у вас розбирали на цеглу. Пан Роллан був проти. І назвав одну з церков у Києві, яка має відношення до Франції, бо побудована родичем французького короля, і просив зберегти її від руйнування».

Князь Ярослав, дочка якого Анна стала французькою королевою, через дев'ятсот років захистив своє дітище.

Напроти головного входу до собору темніє кам'яна стела. На ній вирізьблено портрет Ярослава й слова з літопису, що звеличують князя, який «сіяє у серцях людей книжні слова». А в самому храмі в білому мармуровому саркофазі навічно покояться прахи Мурдого князя. Прікро, але біля саркофагу ніхто не покладе квітів...

Софія Київська була грунтот, на якому зростали перші паростки нашої культури -- бібліотека, скрипторій, літописання, мистецтво іконопису та мозаїк. Усого не перерахувати. І нині Софійський собор -- осередок культури. Собор став музеєм-заповідником. В ньому працює великий колектив науковців. Багато таємниць розгадано ними, багато нових сторінок вписано в історію. Вони не тільки вивчають минуле, а й дбають про його збереження. Фрески та мозаїки, на жаль, не вічні. Ще не винайдено способу закріпіти навічно шматочки смальти та фарби фресок. Вібрація повітря вбиває для мозаїк, дихання великого натовпу -- згуба для фресок.

В особливо значущі дні в соборі знову відбуваються урочисті відправи. Знову під стародавнім склепінням лунає молитовний спів, знову віруючі послухаються Божого слова. І, знявши руки, молиться за людей Оранта...

Знову широко відкриті двері перед екскурсантами. Не тільки киянами, а й туристами з усього світу.

Мине небагато років і Софія Київська святкуватиме своє тисячоліття.

Паола УТЕВСЬКА,
Дмитро ГОРБАЧОВ

ВЕЛИКЕ

олівці. Він справді голландець, художник Абрагам Вестерфельд. Його обов'язок увічнювати перемоги піхотного Януша. З особливим задоволенням замалював художник живописні руїни пишних колись храмів Києва. У Софії він замалював одну велику фреску. Працював для власного задоволення. Невдовзі Вестерфельду, що спливе три сторіччя і його роботи стануть неоціненим джерелом для вивчення фресок Софії Київської.

Йшов 1843 рік. У Софію прийшли нові реставратори, справжні фахівці. Вони змінили вікову кітлять з мозаїк, знімали з фресок нашарування олійних фарб -- наслідок перемальовок XVIII сторіччя. Несподівана знахідка! На південній стілі головного нефу відкрито фреску: чотири постаті, здається, у жиночому вбранні урочисто крокують на захід, двоє тримають запалені свічки. Хто вони? І пароджується версія, іні більше фреска -- портрет дочок Ярослава. Щоправда, за літописом, їх відомо три, а тут -- чотири. Проте версія припадла людям до серця, бо імена Ярославен вкриває габой романтизму.

Іноземні монархи мали за честь одружитися з дочками Київського князя. Старша Ярославова дочка Єлизавета була королевою Норвегії. Й досі живе, відома нам у перекладі Івана Франка, складена на її честь пісня. Уславив у ній свою дружину її чоловік -- норвезький король Гаральд.

Анна Ярославна стала королевою Франції. Зберігся документ, на якому поруч хрестиків замість підпису неписьменного французького монарха -- два гордивитих, писаних кирилицею слова «Анна регіна». Освіченою була київська князівна! Зберігається привезене нею до Франції Євангеліє, теж писане кирилицею. Протягом століть французькі королі присягали під час коронації на цьому київському Євангелії.

В Угорщині й досі височать стіни двох монастирів, побудованих третьою Ярославовою, Анастасією, коли вона стала угорською королевою. Її живе приваблива романтична легенда про портрет Ярославен...

Та науковий пошук триває. Хтось пригадав про малюнок Вестерфельда. Подивився, перевірили. Небуло сумніву: на малюнку голландця точно відтворено зображення з літопису XVII ст. Імператор Константин Багрянородний, приймаючи київську княгиню Ольгу, «прігощав» її не тільки молебнами, а й ігрищами на іподромі. Ольга, побувавши в Царграді, привезла із собою не тільки відомість західністів ігри. Візантійці поважали Анну Комінну за її високу освіченість та релігійні чесноти. І водночас охоче відвідували іподромом. Імператор відмінно відвідував іподромом, привітавши київську княгиню Ольгу, «прігощав» її не тільки молебнами, а й ігрищами на іподромі. Ольга, побувавши в Царграді, привезла із собою не тільки відомість західністів ігри. Візантійці поважали Анну Комінну за її високу освіченість та релігійні чесноти. І водночас охоче відвідували іподромом. Імператор відмінно відвідував іподромом, привітавши київську княгиню Ольгу, «прігощав» її не тільки молебнами, а й ігрищами на іподромі.

Задокументовано зображення з літоп

Людмила Старицька-Черняхівська — «героїзм великого серця й залізної волі»

Сьогодні ми вже звикли до того, що з небуття повертаються імена талановитих українських письменників, науковців, художників, акторів, учених, про яких раніше нічого не чули. Це ті люди, про яких радянська влада забороняла згадувати майже століття; вони вірно служили своїй батьківщині, яку хотіли бачити вільною та незалежною.

Одне з таких постатей є обдарована дочка талановитого батька — Людмила Старицька-Черняхівська, яка увійшла в українську літературу як поетеса і перекладачка, історична белетристка і громадська діячка, критик, мемуаристка і драматург. Та її імені немає не тільки в давній «Краткій літературній енциклопедії», а й у довіднику «Письменники радянської України», виданому наприкінці 80-х рр. Є надія, що з'явиться воно нарешті в «Літературній енциклопедії», яка друкується нині.

Тож невже людина, яка залишила по собі такий вагомий спіл, може бути забутою?! Ми повертаємо з небуття ім'я Л. Старицької-Черняхівської повільно і начебто знемоха. Першу несміливу спробу зняти з її імені табу зробив журнал «Дніпро» у 1965 р., опублікувавши її спогади про Івана Франка. Проте не було дано чіткого пояснення тогочасному читачеві, який просто не зінав цілої плеяди діячів вітчизняної культури, занесених до чорного списку «небезпечних для народу». Людмила Старицька-Черняхівська — дочка Михайла Старицького, письменниця. І знову темрява. Майже на двадцять п'ять років: до серпня 1989 р., коли було знято вирок з міфічної справи Спілки звільнення України.

На формування світогляду Людмили Старицької, а отже, й на долю дівчини вирішальний вплив мало родинне оточення і мистецька атмосфера в сім'ї. Постійними друзями батьків були такі відомі діячі кіївської «Громади» і української культури, як Михайло Драгоманов, Тадей Рильський, Павло Чубинський, Володимир Антонович, Микола Лисенко, її дядько по матері.

В той час Київ був зруїсифікованим містом. Тому рідною мовою дівчину навчали батько й маті. А під наглядом Миколи Віталійовича Лисенка вона писала «українські диктовки з повістей Нечуя-Левицького і навчалася гри на фортепіано. Під впливом батька-драматурга і навколої театральної атмосфери писала свої перші дитячі п'єси про казкових королів, злих чаклунок і добрих духів. А на домашній сцені разом із сестрами виставляла їх.

Великий вплив на формування особистості Людмили Старицької мали також знайомство і співпраця батька з Марком Кропивницьким, Іваном Карленком-Карим, Миколою Садовським, Панасом Саксаганським. М. Старицький, як відомо, у 1883 р. очолив українську театральну трупу, взявшись усі організаційні клопоти і фінансові витрати на себе. Саме тому мало не щодня

Людмила бачила цих людей, переймалася їхніми радощами та болями, успіхами, невдачами, їхнім творчим горінням.

Однак, на жаль, стався розрив між Старицьким і Кропивницьким. Колектив корифеїв розпався, Старицький зазнав матеріального краху. І Людмила уже восьмому класі гімназії змушені була заробляти собі на хліб — давати приватні уроки. Сталося це 1885 року. Приблизно на цей час припадає її знайомство з Ларисою Косач, яке перейшло у велику дружбу. Саме з нею та її старшим братом Михайлом Косачем (літературний псевдонім — Михайло Обачний), Володимиrom Самійленком, Євгеном Тимченком, Олександрою Судовщиковою (літературний псевдонім — Грицько Григоренко), Маргаритою Комаровою, Максимом Славинським, Іваном Стешенком, Олександром Черняхівським (своїм майбутнім чоловіком) Людмила Старицька складає «Плейду», гурток передової молоді. Програма товариства відома з листа Лесі Українки до свого брата Михайла. У цьому ж листі подано список світових авторів, яких мали перекласти українською мовою члени гуртка.

Людмила перекладає з Гейне, Лермонтова, співпрацює в галицьких часописах «Зоря» та «Дзвінок». На межі століть починається її активне творче життя. Вона пробує себе в різних літературних жанрах: від невеличих віршів до романів. Та романи, хоч досі це і є маловідомим фактом, писала вона не сама, а у співавторстві з батьком. Залишилися чернетки романів «Перед бурею», «Останні орли», «Молодість Мазепи», «Розбійник Камелюк», «Руйни», де частину сторінок

дає з інших мов на українську — драматургію, прозу, поезію, історичні романі батька. Особливо ж відзначається її переклади лібрето опер «Чіо-Чіо-сан» Пуччині та «Аїди» і «Ріолетто» Верді, які Київська державна опера використала для постановок на своїй сцені.

Кінець 20-х рр. ознаменувався зміненням культу особи Сталіна. Починаються політичні судові процеси-розправи над «ворогами народу». До справи «процесу СВУ» притягаються сорок п'ять осіб творчої інтелігенції та науковців. Серед них — Людмила Старицька-Черняхівська та її чоловік, Олександр Григорович Черняхівський. В чому їх тільки не звинувачували: в підривні роботі, шпигунстві, звязках із закордонними ворогами, в тому, що вони хочуть розділити всі землі між українцями, причому щоб кожному дісталося не менше 50 десятин. Але ж на всіх не вистачить! Підійметься збройне повстання проти них, хто це задумав.

— Що ж тоді треба було робити? — запитав на суд обвинувач у Старицької-Черняхівської.

— Заарештувати сорок п'ять чоловік і припинити справу, — із неприхованою іронією відповіла вона.

Гучний процес. Вражуючий вирок: п'ять років ув'язнення з ліквідацією громадянських прав після відбуття основного покарання строком на три роки. Не просила вона змінити кару та зменшити строк, просила тільки зняти зневагу з її імені, що виникала у зв'язку з цим процесом.

Невідомо чому невдовзі звільнили Старицьку-Черняхівську та її чоловіка.

Після цього Людмила Старицька-Черняхівська відходить від активної драматургічної творчості, здебільшого перейшовши на інші ділянки літературної

написано рукою доночки. Юрій Липа з деякою іронією прокоментував це співавторство: «...писали Старицькій свій роман з часів Хмельниччини «Перед бурею».

— Ти, доню, казав Старицький до своєї доночки, — пиши сьогодні любовну сцену та кінчай швидше; бо я вже маю дуже добре баталію до описання». Проте як би там не було, майже одночасно газета «Московський листок» почала друкувати російською мовою першу частину трилогії «Богдан Хмельницький» під іменем батька, а львівський часопис «Правда», публікуючи те ж саме українською, називає автором Людмилу Старицьку. Про співавторство можна було б сперечатися, якби не спогади самої Людмили Михайлівни і не те, що у своїм заповіті М. П. Старицький теж засвідчив це.

Людмила Старицька-Черняхівська бере активну участь у громадському житті, її захоплює ідея створення Бюро об'єднання всіх українських літераторів — наддніпрянських галицьких; вона стає активним членом новоутвореного Літературно-артистичного товариства в Києві, яке влаштовувало літературно-музичні вечірки, вшановувало пам'ять видатних поетів, популяризувало творчість сучасників. У мемуарах Людмила Михайлівна згадує вечори пам'яті Шевченка, Міцкевича, Пушкіна, Некрасова, Надсона, Котляревського, Пантелеїмона Куліша.

Поле діяльності Л. Старицької-Черняхівської дуже широке. Вона співпрацює в газеті «Рада», пише дуже популярну працю «Двадцять п'ять років українського театру» (1907), бере участь у роботі Наукового товариства імені Шевченка, в організації Київського українського клубу, раду якого очолює Микола Лисенко.

Лютнева революція. Обох сестер — Марію і Людмилу — обирають до театральної ради. Потім — громадянська війна. Людмила Старицька-Черняхівська сприяє закладенню нових театрів, які тут-таки й розпадаються, бо без кінця змінюються влада. Вона займається питаннями культури при Центральній Раді і від її імені вітає гетьмана Скоропадського, але вітає його саме як гетьмана України вільної і незалежної, хоч і не визнає його як особу — прямого нащадка того Скоропадського, який зрадив Україну. Падає старе, постає нове, яке теж падає, щоб поступитися місцем іншому. Старицька очолює новий Український клуб, який пропагує національну культуру.

Повстановленні радянської влади Людмила Михайлівна працює в кооперативній спілці споживчих товариств «Дніпросоюз», де завідує драматичною секцією. «Дніпросоюз» гуртував навколо себе розгорашів'їною мистецькі сили, видавав збірки їх творів, підтримував матеріально. Тому не дивно, що в такій немистецькій спілці працювали поруч із нею Кирило Стеценко і Павло Тичина.

У 20-30-х роках Людмила Старицька-Черняхівська пише повіті, п'єси, спогади про батька, багато перекла-

праці, перекладає, пише спогади. Під численними псевдонімами з'являються її літературно-критичні та публіцистичні статті. Політичні обставини змусили письменницю повернутися до поширеного в дореволюційні часи авторського засобу — підпису псевдонімом. Вона залишила ті ж, якими підписувалася колись. До речі, відомо їх цілих тринадцять: Л. Петренко; Л. М.; Л. С.; Л. С.-Ч.; Л. Ч.; С.-Ч. Л.; С-Ч; Л; д-р Г. Гордон; Маленька Мушка; Старенка Муха; Тінь минулого; проф. М. Чубинський. А іноді підписувалася іменем своєї молодшої сестри Оксани Стешенко. Але в січні нове горе спіткає її. Заарештовано єдину доночку Вероніку Черняхівську-Ганжу, перекладачку з багатьох мов і поетесу.

Хмари продовжують згущатися над головою Л. Старицької-Черняхівської. 20 липня 1941 р. у неї зроблено обушок і сімдесятитрехрічну господиню дому заарештовано. За кілька днів разом із молодшою сестрою Людмилу Старицьку-Черняхівську вивезено вантажівкою до Харкова, а звідти до Валуйок, далі вантажним поїздом до Амволянська.

Не витримало серце. Дорогою Людмила Михайлівна померла. Могили, до якої можна покласти квіти, немає — конвої просто викинули тіло з вагона.

Творчість Людмили Михайлівни Старицької-Черняхівської досі глибоко не вивчена, її новаторська роль загалі не відома і зовсім не висвітлена в театрознавчій літературі. Її творчості не присвячено жодної монографії ні в нашій країні, ні в українській діаспорі. А в періодичній пресі (я маю на увазі сучасну) статей, присвячених творчості Старицької-Черняхівської, налічується менше десяти. Хоча треба віддати належне Л. Барабану, стаття якого в журналі «Слово і час» була першою спробою узагальнити драматургічну спадщину письменниці, і В. Зарубі, який першим систематизував відомості про життя і діяльність Старицької-Черняхівської. В журналах, які вийшли друком до 1930 р., часто згадуються її твори, але без детального аналізу. Просто характеристика у кількох словах.

Ім'я Л. Старицької-Черняхівської було чи зовсім викреслено з історії літератури й театру, чи згадувалося в контексті зі словами «буржуазний націоналізм». Нині, коли рідні культури повертають імена самобутніх діячів, настає час підійти впритул до вивчення її творчої спадщини: п'єси, повіті, вірші, статей, мемуарів, зробити доступною її спадщину для широкого загалу. Адже ми в боргу перед тими, хто відстоював Українську державу, її культуру, мистецтво, науку в той важкий і страшний час. Тож вшануємо цих людей та їхню працю, бо тільки тоді слава нашої культури засліє повною красою.

I. СОКОЛОВСЬКА,
студентка Інституту журналістики

Були в людства золоті часи, осяні німечкучим небесним світлом і гармонією сдання з природою, коли все живе співало...

Ірай, усіма омріяний, був не деінде, а, кажуть, у нас-таки на землі. Й не така вже, думаеться, велика біда в тому, що першопредки наші спожили екзотично-привабливий для них заборонений плід – із дерева пізнання Добра і Зла, – у тому ж, що дозволили буйно зрости отруйному Кайновому зіллю заздрості; на терезах людства відтоді чомусь, на жаль, переважає саме те, що є антиподом Добра...

Із затаеною печалю вдивляємося ми, земляни, в наше українське небо, що розкинулося під зодіаком Тільця, де манливим сяйвом міниться наше рідне семизір'я Волосожар, що в астрономії назагал відоме як Плеяди, нагадуючи нам про сім небесних німф-русаюк, які від самих богів народили героїв – засновників славетних міфічних родів.

Можливо, саме іхні діти й подарували українцям – землеробам і працелобам – і плута золотого, і інший дорогоцінний реманент, аби на цій щедрій землі квітло оте, що буяє одвіку й у садах небесних райських, аби ствало-щебетало тут і птаство веселе, і множилася звірина всіляка, аби дім наш повинувся дитячими веселочками і достатком...

Не вберегли ми цього всього, отруїли пекельним чорнобильським зіллям, покинули оселі веселі, заснували мурашиники-міста – зі скла й бетону. Та душа – вільна пташка – рветься до первозданної краси, сумує за утраченим простором. І крізь асфальт і бетон новітніх мегаполісів нам скрасає загублений рай. Ніжним паростком. Зеленою билиною. І барвою веселю – на полотні художника.

Саме майстрами плензя даровано – крізь пробліски божественної суті, за кладеної в кожному з нас, – донести із глибин першопам'яті буйний квіт краси й гармонії до тих, кому у вирі буденницій марноти, здається, ніколи й угору глянути, не те що загибнітьсь – бодай зазирніти у власну душу... Донести і запалити в них печаль і тути за ним же, утраченим раєм, де і мати молодая із дитячоткою малим випромінюють спокій

«Півонії»

КРІЗЬ АСФАЛЬТ І БЕТОН НАМ СКРЕСАЄ ЗАГУБЛЕНИЙ РАЙ

і мир, де ратай невтомний лагідно розмовляє із землею-годувальницею, де і небо високе та чисте, і колос тужавий золотий під ним щедро спивають сонце повновид...

Плеяди, українські зоряні сестриці, що з'являються в нашему зоряному небі у травні під опкою небесного золотого Тільця й віщують сприятливу для мореплавців пору, завітали сьомого числа останнього весняного місяця й сюди, до нас, у місто над Славутою, крізь яке пролягла путь «із варяг у греки». У столиці держави під егідою культурно-просвітницького центру Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського напередодні Дня матері у конференц-холі цієї поважної культурної установи відкрилася приурочена до жіночого свята виставка робіт члена Спілки художників України, киянки Світлани Ляшук-Лебіги під красномовною назвою «Плеяди». Заглав виставки, як на мене, досить удалий, оськільки головним героєм яскравих, оригінальних живописних полотен виступає саме жінка – мати, сестра, кохана...

Жінка – постать в Україні небуденна, бо користується в суспільнстві нашому особливою шаною й повагою: саме вона тримає ото четвертий «угол» у хаті, без якого оселя весела повиниться сирітством і смутком. Вона – велична, вона – цар-

«Седнівські дівчата»

ственна, вона – божественна; але вона – й трагічно-печальна, Ніоба вселенського українського смутку, як і її небесні посестри-плеяди, переслідувані азартно-жорстоким мисливцем Оріоном, що привів їх до згуби...

То вона якоїсь митті голубкою туркоче її носить у дзьобику амброзію своєму сімейному тиранові-«зевесові», то вже за хвилю-другу спохмурніє, як небо передгрозове; то вона – воївничка амazonка із макогоном у руці, а то – ласкава жона і мати... Кокетка і сором'язливиця, поважна чептуруха і пілткарка-повітруля, ангел і мотовило, мед і перець...

Дочки Атланта й Глейони, – українські плеяди допомагають тримати невтомному батькові українське небо, а матері – лад у її піднебесному домі...

Який вибух кольорів, яка експресія у цих натхненних ліках, зродженіх умілим плензлем на полотнах художниці! Свята і гризна, впокорена і непокірна, любляча і люблена – її ця вічна жиночча столиксте, незмірна глибинносте, скільки б тебе не оспівували мистці, ти так і залишишся багатобривно-незбалгненою!..

«Засватана» (1995) – розкішна панна, біля якої поруч мати – світла, наче доля, і подруга чи сестра – як сподівання свята, її перевесло рушника весільного, пригорнуте до серця, мов дитя, й вікно у світ –

«Засватана»

іще безхмарний, усе огорнуте небесно-блакитним миротворним сяйвом...

«Колискова для сина» (1994) – ось де рапогожий під склешінням незрадливо-голуба неба, під яким колиску, як човник, гойдає сама веселка, а пісня мережиться-летьється власним плином із грудей...

«Соняшники дозрілі» (1995) – а в барваках картини, здається, дозріло повними сочніми воно – благодатне материнство; кожна жінка до серця пригортає світлом наліте по вінці світило соняха, а на тлі погідних небес зре їх ще й ще – на всіх вистачить, люблячих і ласкавих...

«Седнівські дівчата» (1994) – хіба не барвисті синіці, що випурхують із-під райдуги коромисла й здатні море запалити у пошуках невловимого щастя, хоча воно, здається, просто тут, під ногами згубилося?...

«Сон» (1993) – там наш антисвіт, де усе навпаки, де ні горя й печалі, де теплим крилом заспокоють-укриють тебе, наче мати ласкава...

«Червона калина» (1994), «Ніч над Україною» (1991), «Напередодні Спаса» (1998), «Стрітення» (1995), «Лелека» (1991), «Запрошуюмо на пироги» (1996), «Зажурена» (1993), «Пісня сопілки» (1998)... – які яскраві сторінки, змальовані отут із книги «Буття українського народу»... А скільки ж їх вирвано безповоротно нещадною рукою бурених лихоліть і часів нашого безчасся... Художнику, вдивляється пильно, скідай із них пелену небуття, хай грають самоцвітами, хай тішать серце, зігривають душу. Як ось оці квіти: скільки животворної краси несуть полотна, на яких перламутровими розсипами сяють незчисленні їхні пелюстки! Цнотливі лілії і скромні чорнобривці, поважні півонії і задериковаті півники, п'яняльний бузок і велемовні айстри, неприступний іноземець кактус і податливі тольпани, – від ароматів цих картин сп'яніти можна; це вже єдине, здається, що залишилось у нас із того, що його ще не вкрая «багдадській злодій»...

І талантами, на щастя, не біднє наша окрадена чужими-чужанцями «баксомовими» земля, – ростуть, множаться, на заздрість кайновим дітям, бо мають у серці «те, що не вмирає...»

У Лесиному краї, в Новоград-Волинському, напевне, слід шукати витоків мистецтва Світлани Ляшук-Лебіги, бо там її предківські корені. І хоча народилася (1965) і виросла в Києві, де заковано землю в асфальт і бетон, де сталеві лещата зросійщені хижо стискають горло останній українській пісні, генетична пам'ять будить у душі молодої жінки найсвітліше, кличе до білого полотна, щоби виповісти на ньому гармонією барв наші радість і сум, надії і сподівання.

Шлях до самої себе, до неповторного творчого самовираження був тривалим, може не писати». Що ж, хай вони так буде і надалі. Нехай плеяди, наші українські вергілії-сестриці, осяють її високу путь новими мистецькими здобутками, хай у морі творчого натхнення художниці будь-якої пори року буде лише сприялива погода. Маяк-бо світіть її найвищий – Україна.

Володимир ГЕРМАН

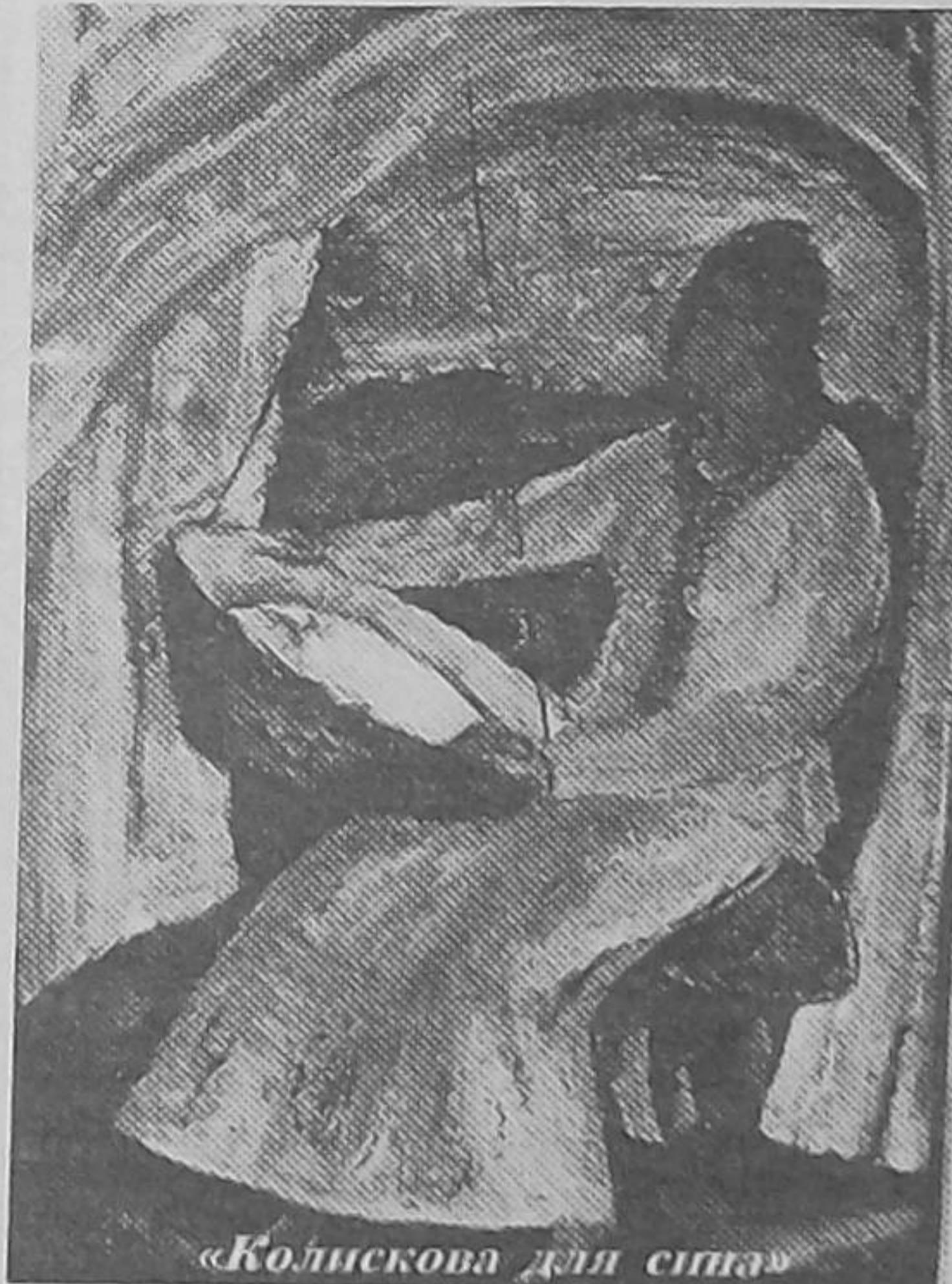
труди і дні натхненого мистецького пошуку позначені віками навчання в Республіканській художній середній школі ім. Т. Шевченка (1976–1983), приватній студії визначного майстра плензля Віктора Зарецького (1982–1983). Наступною сходинкою мистецького самовдосконалення стало навчання на факультеті живопису Київського державного художнього інституту (1983–1991; майстерня станкового живопису під керівництвом Віктора Шаталіна).

Творчий почерк мисткині увиразнюється, вона виробляє власний стиль, в якому органічно уживаються школи народного мистецтва й вітчизняного авангарду, де елементи символізму й реалізму, взаємоперплітаючись, не втрачають своєї привабливої переконливості. Невичерпним джерелом натхнення живописця виступають народні звичаї, обряди, фольклор. Світло тихе, ненав'язливе ліється із талановитих картин, будить у серці найсвітліші почуття, зроджує музичу в душі, зачаровує гармонією... Не випадково твори художниці викликають неподробне зацікавлення в поціновувачів високого мистецтва. Вони стали набутком приватних колекціонерів зі США, Канади, Франції, Німеччини, Ізраїлю...

Пані Світлана – учасник міжнародних, республіканських, міських виставок. А три роки тому (1995) її прийнято до Спілки художників України.

Професіональному становленню мисткині сприяло й родинне оточення. Мати її, Лебіга Людмила Ульянівна, є висококласним майстром декоративно-прикладного мистецтва, членом Спілки художників України. Костюми, панно, вишивка, створені її руками, випромінюють ауру світла й добра. Від матері передяяла художниця також і це високе ремесло, про що широ зінається, додаючи: «Народне мистецтво повинно бути присутнім в одязі, в повсякденному побуті». І одягається у вишуканий одяг «від матері» або власного «дизайну».

«Талановита художниця із зовнішністю кінозірки, – за висловом мистецтвознавця Ганни Ярової, – пише картини легко і просто – від душі, бо не

«Колискова для сина»

...Знаходжу в чернетках своїх такі рядки.

Як же пісню Мовчану
Про голод почати?
А отак їй почну --
Не буди мовчати!
Насували чорні хмари,
Сохли, в'яли квіти,
Пухли в селах хлібодари
Ta малі іх дити.
Вірю, п'ятирічка буде
Праведного слова,
Дивуватимуться люди
Хлібові з... полови.
Щастям справжнім є тоді
Для см'ї макуха.
Вірте, люди молоді,
Хто Мовчана слуха.
Це не вигадка співця
Кобзаря Єгора --
В роки «мудрого отця»
Всенородне горе...

В кінці наведених рядків зазначено: «по дорозі з Пущі». І згадалось: іхав я з Пущі-Водиці трамваєм після гостювання в кобзаря Єгора Мовчана. Повертається від кобзаря, що жив тоді вже не у Великій Писарівці на Сумщині, а в будинку-пансіонаті для старих акторів. Там поселився він, коли вже померла його сестра на Сумщині і нікому було вже йому допомогти і доглядати його. Того ж 1967 р. 23 вересня в Будинку вчителя в Києві мене було вшановано у зв'язку з п'ятдесятиріччям. На пам'ятному вечорі, опісля виступів хору українського радіокомітету та народного артиста СРСР Михайла Степановича Гришка, запрошений на вечір кобзар виконав «Неволиницький плач», «Смерть козака на долині Кодими», «Іван Підкова», «У сусдах хата била»...

Чи слід говорити, як тепло сприймали виступ славного кобзаря. І от, після вечора, я проводжаю його додому, до Пущі-Водиці, а вже в останні хвилини прощання у Пущі Єгор Хомич говорить:

-- Бачите, я склалось: ви з Максимом Тадейовичем приїздили до мене у Велику Писарівку на мої іменини (в 1958 р. відзначали його шістдесятилітній ювілей. -- О. Ю.), а тепер і на ваших іменинах поспівав я... Нема вже доброго нашого Рильського -- оце і на бандурі, подарованій ним, грав я. Коли забажаєте, то приїздіть до мене, бо я щось хочу ще вам заграти та заспівати... Хоч і невеличкі в мене хороши, але, крім кімнати, маю ще природу, он там, недалеко, є лавка під вербою -- гарне місце і ніхто не заважає та й не підслухає...

Я скористався з запрошення і через кілька днів уже й гостюю в нього. Він по голосу візнав мене і ми разом з ним та кобзарем Петром Івановичем Дуніним, що прибув трохи раніше за мене, йдемо до згаданої лавочки під вербою.

З Єгорою Хомичем я познайомився ще в 1955 р. на нараді кобзарів у Інституті фольклору та етнографії. Збереглося фото групове з ним та з кількома кобзарями. Отже, кобзар виявляв до мене повне довір'я.

Після кількох виконаних пісень, що були мені відомими, він сказав:

-- А тепер хоч, може, й нікого близько немає, буду співати тихше...

Міз Дуніним приготувалися слухати.

І от після перших жаліливих звуків струн вслухаюся в слова, котрі чую вперше. Швиденько знаходжу олівці і починаю зі скороченнями записувати... Можливо, яксь окремі слова і не зовсім точно зумів я записати, та в основному це текст, що виконувався:

Ви слухайте, добри люди,
Багатого краю,
Як жилося і живеться,
Я вам заспіваю.

Як колись отут жили
І вино кружляли,
Та на збори всі ішли --
В долоні плескали.

Ой плескали у долоні,
Що діждалися таки волі,
А то було горе нам,
Бо робили все панам.

«Слово Просвіти»
Засновник - Всеукраїнське
товариство «Просвіта»
імені Тараса Шевченка.
Реєстраційне свідоцтво
№ 1007
від 16.03.1993 р.

Шеф-редактор Павло Мовчан
Відповідальний редактор Любов Голота
Редколегія: Ярема Гоян,
Анатолій Журавський,
Анатолій Погрібний,
Олександр Пономарів, Іван Ющенко

СПОЛІЖНЯ ЄГОРА МОВЧАНА

Дніми минуло сто років з дня народження видатного народного кобзаря Єгора Хомича Мовчана. Народився він у селі Велика Писарівка на Сумщині. Сліпий з дитинства. Кобзарського мистецтва навчався у своєму селі в Степана Пасюги. В репертуарі Єгора Мовчана були думи «Неволиницький плач», «Про братів самарських», історичні та побутові, жартівливі пісні. Мав добре взаємини з Максимом Рильським, який очолював Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН України.

Ще перед війною Є. Мовчану було прийнято до членів Спілки письменників України.

На міжнародному з'їзді славістів у Москві 1958 р. Єгор Мовчан виконував «Неволиницький плач» та пісні «Ой не пугай, пугаченьку», «Ниво моя, ниво», «Ой на горі вогонь горить», ілюструючи доповідь Максима Рильського про український народний епос.

Помер 1968 р. і похований у Києві. Кобзу свою заповів Музей Тараса Шевченка в Каневі.

З нагоди ювілею кобзаря в його рідному селі відбувається урочистий вечір і покладання квітів до підніжжя пам'ятника, встановленого тут у 1978 р.

У Києві відбулося покладання вінків на могилу Єгора Мовчана на Берківцівському кладовищі. Їх привезли з далекої Великої Писарівки заступник голови держадміністрації району Віктор Гонтаренко, родич кобзаря Володимир Мірошник, а також Петро Нечвогляд, Сергій Тищенко та Олександр Сандалов.

У вшануванні пам'яті видатного співця взяли участь народний артист Анатолій Мокренко, поет Олекса Ющенко, кобзар Анатолій Гришин. Колишній учень Єгора Мовчана Микола Мошик на честь ювілею свого вчителя написав на слова Олекси Ющенка дві пісні. А земляки подарували О. Ющенку портрет славетного кобзаря пензля місцевого художника Івана Курочки.

Сьогодні письменник Олекса Якович Ющенко ділиться своїми спогадами про зустрічі з видатним кобзарем Єгором Мовчаном.

Так робили ми панам,
Що ніколи й істи...
А тепер собі ми робим,
А нічого істи.

В тридцять другом ото році,
Як його діждали,
Люди дуже гарну справу
Мали з гарбузами.

Качанами, гарбузами,
Перезимували,
Тридцять третьої весни,
Хоч не всі, діждали.

В тридцять третьому году
Іли люди лободу,
Із голоду пухли люди,
Помирали на ходу.

Адреса "Слова Просвіти": 252001, Київ-1, завулок Музейний, 8.
Всеукраїнське товариство «Просвіта» ім. Тараса Шевченка,
тел. 228-01-30; E-mail: SLOVO @ PROSVITA. intercom. KIEV.UA
Індекс 30617 Зам. № 0331206 Наклад 3000
Видрукувано з готових фототипів на комбінаті «Преса України»

Отощали уса люди,
Вмирали, як мухи,
Кропивою, лободою,
Як наповнить брюхо...

Хліб качали, вимітали,
Люд сумує, плаче,
А великий голова
Не чує, не бачить.

Все укази вдає...
-- Гродналог давайте,
Хоч із неба беруть,
З нігтів колупайте.

-- Відклика ж ми візьмем
На ці продналоги...
Хіба вйти грабувати
На бит дороги...

А при битій дорогі
Із буксиру люду
Багатенько вже привчилось
До такого труду.

Як наган узяв у руки,
Тоді він бағатий...
Чоловіка оголив
Ta й пішов, проклятий.

А у Созі, при дорозі,
Роздають макуху.
Хочеш жити, іди до Созу,
Не впадеш без духу.

Пролилися на Вкраїні
Великі слози,
Як великий голова
Гнав народ у Созу.

Отаке-то, добре люди,
Зчинилося лихо...
Побив голод музиків,
Сидіть в Созі тихо!

Ця невідома пісня приголомшила нас
-- Дуспін витирає слози, я ж відчував
пришвидчені стуків свого серця. дивив-
ся мовчки на спохмурні обличчя
кобзаря, що обережно ставив блягі
кобзу... Я думав: от яка вона, кобзарська
душа... озивається, як мембрана вирає в
себе горе народу, щоб його ж повідати
всім людям, які зустрінуться на велелю-
них шляхах кобзарських...

-- А чи співали колись ви пісню при
людях?

-- Для того Й складав, щоб співати. І в
самому Харкові, на Благовіщенському
базарі, де було багато людей, співав, лед-
ве не потрапив у міліцію... Тож така вже
доля наша -- сліпих кобзарів: при німцях
співав -- ганяли поліція, а тут же свої
міліціонери та не давали волі правді, бо й
вища влада забороняла про голод не то
що співати, а й натякувати словом... А як
ото тим бусирас, хто ще живий... чи не
стидно за оти викачки хліба -- останнього,
навіть з-під подушки хворого дитяти...
Ніби цього не було...

Така наша прока історія... Ну, ще, може,
і я доживу, що вільно співати про все
дозволятъ...

Ось і надійшов час, коли можна
опублікувати Мовчанову пісню. А чи запи-
сано хтось мелодію? Можливо, хоч ніде в
пресі не зустрічав я навіть згадки про
пісню. І мистецтвознавці, дослідники інститу-
ту фольклору та етнографії в своєму
журналі ще й не «натянули» про неї.

Повертається я з Пущі під вечір трамваєм...
Ось тоді й почав накидати слова на шмат-
ку паперу:

Як же пісню Мовчану
Про голод почати?
А отак їй почну --
Не буди мовчати!

Кобзар Єгор Мовчан не міг мовчати!
На щастя, в мене збереглося до-
ро-го-цінне фото: саме цю пісню співає мені
він на лавочці під вербою...

Олекса Ющенко,
письменник

На світлині Олекси Ющенка -- кобзар
Єгор Мовчан (1958).